

SOCIAL WATCH
ČESKÁ REPUBLIKA

ČESKÁ REPUBLIKA 2019: DROBNÝMI KRŮČKY KE SPOLEČENSKÉMU A EKOLOGICKÉMU KOLAPSU

Národní zpráva
české koalice Social Watch 2019

PRŮBĚŽNÁ ZPRÁVA O VÝVOJI V OBLASTI SOCIÁLNÍHO ROZVOJE
A ODSTRAŇOVÁNÍ NEROVNOSTÍ

SOCIAL WATCH
ČESKÁ REPUBLIKA

**ČESKÁ REPUBLIKA 2019:
DROBNÝMI KRŮČKY
KE SPOLEČENSKÉMU
A EKOLOGICKÉMU
KOLAPSU**

**Národní zpráva
české koalice Social Watch 2019**

PRŮBĚŽNÁ ZPRÁVA O VÝVOJI V OBLASTI SOCIÁLNÍHO ROZVOJE
A ODSTRAŇOVÁNÍ NEROVNOSTÍ

OBSAH

Úvod	4
<i>Tomáš Tožička</i>	
MONITORING CÍLŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE DLE HLPF 2019	
Cíl 4 – Kvalitní vzdělání	7
<i>Bohumil Kartous</i>	
Cíl 8 – Důstojná práce a ekonomický růst	13
<i>Ilona Švihlíková</i>	
Cíl 10 – Méně nerovností	21
<i>Václav Drozd, Ondřej Lánský, Stanislava Tomková</i>	
Cíl 13 – Klimatická opatření	27
<i>Arnošt Novák</i>	
Cíl 16 – Mír, spravedlnost a silné instituce	32
<i>Hana Zoor Svačinková</i>	
Cíl 17 – Partnerství ke splnění cílů	41
<i>Robert Stojanov</i>	
Co je SOCIAL WATCH	50

Redakce: Magdalena Šípka, Tomáš Tožička (eds.)

Recenzent: Ondřej Lánský

Vydavatel:

Social Watch, z.s.
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
Tel.: +420 272 737 077
www.socialwatch.cz

Rok vydání: 2019

ISBN 978-80-270-6945-3

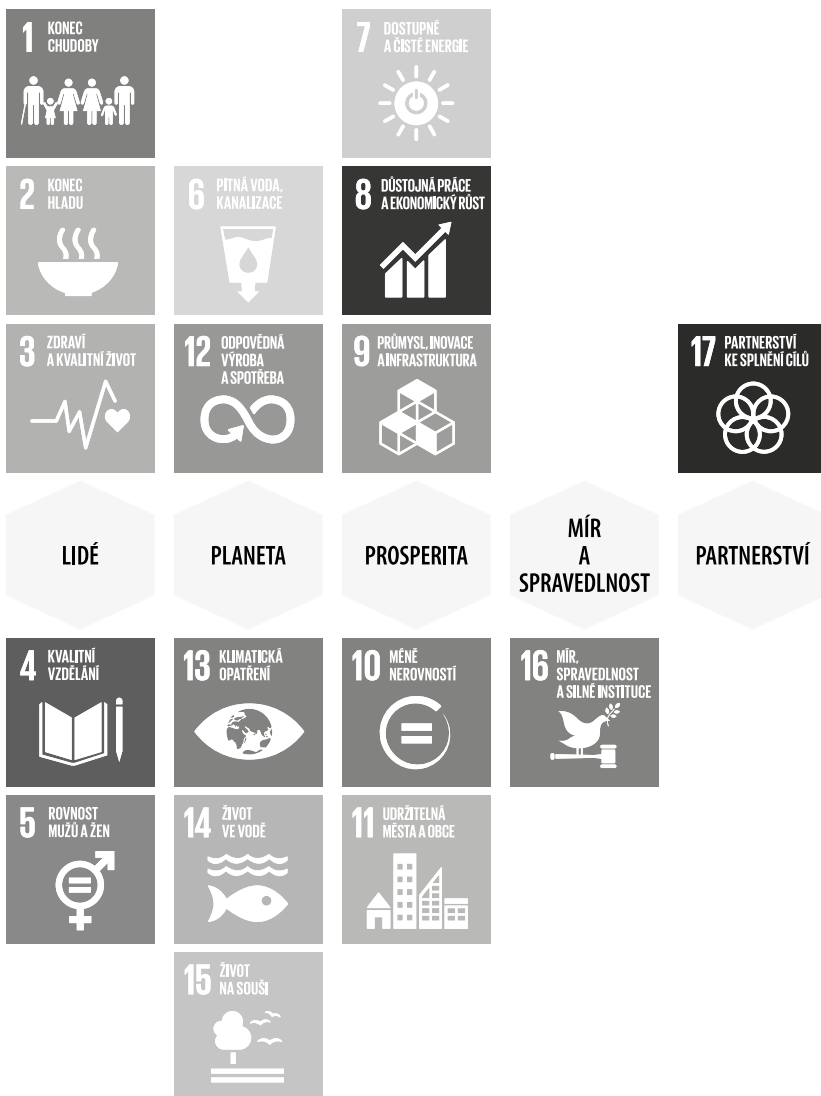
Vyšlo s podporou Friedrich Ebert Stiftung, Evropské komise a projektu Evropa ve světě a Citizens for Financial Justice.

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanovisko Evropské komise nebo Friedrich Ebert Stiftung ani nezakládá právní odpovědnost z jejich strany.

Úvod:

Česká republika 2019 - Drobnými krůčky ke společenskému a ekologickému kolapsu

Tomáš Tožička

V roce 2015 přijaly všechny členské státy OSN rezoluci Přeměna našeho světa: Agenda pro udržitelný rozvoj 2030. Přijaly také Cíle udržitelného rozvoje,¹ jejichž naplnění do roku 2030 má přinést světu rozvoj v oblasti lidského rozvoje, ochrany životního prostředí, zajistit prosperitu pro všechny, vybudovat mírové a spravedlivé instituce a zajistit partnerství mezi státy.

K jejich naplnění se přihlásila i Česká republika. Za tím účelem připravila vláda strategický dokument Česká republika 2030 a k němu také implementační plán.²

Aby byla zajištěna výměna zkušeností i kontrola plnění Cílů, podávají každý rok jednotlivé země zprávy o plnění závazků agendy 2030 v sídle OSN. V roce 2020 bude zprávu podávat i naše země.

V roce 2015 v Paříži na 21. konferenci smluvních stran Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (anglicky Conference of Parties, zkratka COP) přijaly všechny strany Pařížskou dohodu.³

Členské státy Evropské unie včetně Česka přijaly závazek naplňovat společně závazky plynoucí z Pařížské dohody.⁴ Každá země, která ratifikovala Pařížskou dohodu, musí připravit Stanovené národní příspěvky (NDCs). Z toho vyplývá také povinnost podávat zprávy o tom, jak plní své sliby a jak hodlá v následujících letech pokračovat. Poprvé budou země skládat své účty v roce 2020 a pak každých pět let.

Rezoluce OSN i Pařížská dohoda jasně mluví o nezbytnosti zapojení občanů do procesu zajištění udržitelného vývoje společnosti. Proto organizace a síť jako Social Watch mapují na národních i mezinárodních úrovních vývoj Cílů udržitelného rozvoje i Stanovených

1 Cíle udržitelného rozvoje. <https://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>

2 Strategický rámec Česká republika 2030. <https://www.cr2030.cz/strategie/>

3 Pařížská dohoda, plný text v AJ. http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf

4 Intended Nationally Determined Contribution of the EU and its Member States, Riga, 6 March 2015. <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Czech%20Republic%20First/LV-03-06-EU%20INDC.pdf>

národních příspěvků. Na základě svých zjištění pak připravují doporučení, která by v následné diskuzi měla přispět k celospolečenskému pozitivnímu rozvoji a zabránit společenským otřesům a dalšímu ničení životního prostředí.

Social Watch je mezinárodní síť organizací, které ve více než šedesáti zemích světa pravidelně zjišťují situaci v oblasti dodržování lidských práv a stavu životního prostředí. Na základě těchto informací pak připravují stínové zprávy na národních úrovních i mezinárodně. Ačkoli se jedná o širší síť disponující mnoha experty a expertkami, neklademe si nárok na jedinou pravdu a jediný způsob řešení. Vždy jsme upozorňovali na to, že jediná efektivní řešení musí být výsledkem širokého společenského konsensu.

Letošní zpráva referuje o naplňování šesti vybraných Cílů udržitelného rozvoje. Jde o ty cíle, které byly v rámci letošního dobrovolného reportingu reflektovány na Vysokém politickém fóru (HLPF), které mělo téma Posilování lidí a zajištění inkluze a rovnosti.⁵ Cílem této zprávy je především otevřít diskuzi o tom, jak se nám daří a nedaří naplňovat naše závazky v oblasti společenské spravedlnosti a řešení klimatické změny.

Přes mnoho dílčích úspěchů lze konstatovat, že výsledky nejsou dobré. Nezbyvá než doufat, že příští rok, až bude oficiální zprávu předkládat v OSN naše vláda, budou výsledky optimističtější. Záměrem této zprávy je k tomu přispět.

⁵ Více viz: <https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf/2019>

MONITORING CÍLŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE DLE HLPF 2019

Cíl 4

Zajistit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny

Bohumil Kartous

Koncentrované vyjádření k jednotlivým sledovaným oblastem vzdělávání z hlediska změn v české vzdělávací politice.

Od roku 2016 probíhá v českém regionálním školství (mateřské, základní a střední školy) novelizací školského zákona podpořená transformace směrem ke společnému vzdělávání. Zároveň ale stále běží řízení pro porušení předpisů (infringement proceedings) ze strany Evropské komise pro podezření, že ČR nenaplnuje závazek poskytnutí rovného přístupu ke vzdělávání. Pozornost ze strany komise trvá minimálně od rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci žaloby podané skupinou dospělých, kterým bylo v rámci českého vzdělávacího systému odejmuto právo na rovný přístup ke vzdělávání (tzv. rozsudek D. H. vyneseny v roce 2007). Evropský soud pro lidská práva tehdy dal obžalobě za pravdu, přičemž ČR se zavázala skutečnosti vedoucí k nerovnému přístupu některých žáků (skupin žáků) ke vzdělávání odstranit.

Potenciál k naplňování tohoto závazku a ústavního práva byl sice novelizací školského zákona s účinností od roku 2016 posílen, nicméně o tom, do jaké míry lze považovat současný český vzdělávací systém za v pravém slova smyslu inkluzivní, panují pochybnosti. V první řadě jde o přenos legislativy do praxe škol, nikoliv jen na úrovni institucionálního zařazení žáků, ale zejména podpory jejich speciálních potřeb přímo ve výuce, respektive naplňování základního principu inkluze (individualizace školního vzdělávání dle specifických potřeb a předností každého žáka). Český vzdělávací systém je v současném stavu, při zhodnocení reálných podmínek pro takovou transformaci, zatížen řadou bariér, které tak

významné vnitřní proměně brání. Jde o souběh různých faktorů, jako je počet žáků ve třídě, dovednost a motivace učitelů spolupracovat na vzdělávání žáků se speciálními potřebami s ostatními profesionály (speciální pedagog, asistent učitele, psycholog), dostupnost expertní podpory a její kvalita, ale třeba i dlouhodobé postoje veřejnosti a politizace tématu inkluze v českých médiích.

V posledním roce pak došlo k dalším legislativním změnám, které si berou za cíl tzv. optimalizovat výdaje spojené s inkluzí (vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných). Změnami ve vyhlášce došlo k omezení počtu asistentů pedagoga ve třídě a tím pádem k možnému omezení potenciální podpory při vzdělávání žáků se speciálními potřebami. Vyhláška pak upravuje poskytování podpory žákům např. v tom, že ruší nutnost opakované diagnostiky a snižuje tak možnost sledovat vývoj žáka v prostředí dané školy. Vliv změn v podmínkách přímé podpory žáků a škol bude ovšem možné zhodnotit až s určitým odstupem.

4.1 Do roku 2030 zajistit, aby všechny dívky a chlapci ukončili bezplatné, rovnoprávné a kvalitní primární a sekundární základní vzdělání, které bude mít odpovídající a efektivní studijní výsledky

Rovnost v přístupu ke vzdělávání a její podpora jsou jedním z pilířů současné strategie vzdělávání s horizontem naplnění do roku 2020. Zároveň je z počátečních materiálů připravované strategie vzdělávání do roku 2030 jasné, že i v tomto strategickém dokumentu bude hrát rovnost v přístupu ke vzdělávání (včetně problematiky dokončení studia) zásadní roli. Dosavadní vývoj vzdělávací politiky v ČR však ukazuje, že strategické cíle jsou naplňovány jen částečně nebo vůbec (tento fakt konstatuje revizní zpráva k naplňování cílů strategie 2020, zpracovaná nezávislou expertní skupinou zřízenou ministerstvem školství za předchozí vlády). Je tedy pravděpodobné, že ani přes akcent ve strategii se nelze spolehnout na to, že jednotlivé kroky ve vzdělávací politice budou cíle naplňovat nebo že dokonce nebudou s těmito cíli v rozporu.

Jako příklad uvedme zavedení tzv. státních maturit (společné části maturitní zkoušky) v roce 2011. Doposud neexistuje oficiální analýza skutečného dopadu tohoto opatření na vzdělávání v ČR. Z dílčích analýz nezávislého projektu *Maturitní data - odtajněno* ale víme, že se zavedením státních maturit narostl počet neúspěšných pokusů o dokončení studia.¹ Tento fakt, stejně jako zavedení plošných přijímacích zkoušek na střední školy, může velmi pravděpodobně ovlivňovat vertikální průchodnost vzdělávacím systémem i samotné rozhodování o volbě vzdělávací kariéry či o její délce. V souvislosti s prokazatelnou vysokou

¹ Maturitní data odtajněno [Online]. (2019). Retrieved September 10, 2019, from <http://data-mat.cz/>

závislostí dosaženého vzdělání v ČR na statusu rodiny² se toto riziko týká zejména dětí, jejichž rodiče sami dosáhli nižšího vzdělání. Z dílčích statistických informací o nedokončenosti studia vyplývá, že zejména v regionech s vyšším podílem vyloučených lokalit a koncentrací sociálně a ekonomicky slabších rodin (Karlovarský, Ústecký) dochází v posledních letech k nárůstu tzv. drop outu, nedokončení samotné povinné školní docházky. Tento fakt je v rozporu s výše uvedeným cílem a ke snaze o jeho eliminaci nedochází.

Jako problematické se může do budoucna ukázat i rozhodnutí ministerstva školství o tom, že kraje mohou přímo rozhodovat o počtech míst v jednotlivých studijních oborech na středních školách. V případě intencí vedení některých krajů (Karlovarský, Moravskoslezský) může docházet k záměrnému omezování přístupu k maturitnímu vzdělání s cílem zvýšit počet vyučených a snížit tak reálnou vzdělanost regionální populace ve prospěch ekonomických zájmů postavených na potřebě levné a níže kvalifikované pracovní síly. Zda k tomu dojde, bude zřejmé v následujících letech.

4.2 Do roku 2030 zajistit, aby všechny dívky a chlapci měli možnost kvalitního rozvoje v raném dětství, aby měli přístup k předškolní péči a vzdělání tak, že budou připraveni pro základní vzdělávání

Již v předchozích letech došlo ke snahám ze strany řízení vzdělávacího systému v ČR podpořit ranou (předškolní péči). Tzv. rok povinného předškolního vzdělávání, k jehož zavedení došlo s účinností od školního roku 2017/2018 a jímž se prodloužila povinná školní docházka na 10 let, nepřivodil v tomto směru měřitelný rozdíl oproti předchozímu stavu. Účast na předškolní docházce byla a je v ČR dlouhodobě vysoká. Skupině dětí pocházejících z nepodnětného prostředí, pro které by intenzivní předškolní péče mohla znamenat snížení jejich handicapu v dalším vzdělávání, však opatření příliš nepomáhá: jejich účast na předškolním vzdělávání je stále nejistá, jelikož mateřské školy přiznávají, že na vymahatelnost povinnosti nemají prostředky. V tomto směru by pomohl jedině meziresortní program zaměřený na identifikaci potřebných rodin a práci s nimi na úrovni sociální, zdravotní i vzdělávací. Tento krok však současná česká vláda nepřipravuje a není ani součástí jiných politických programů relevantních stran. Snaha podpořit rodiče, kteří se z ekonomických důvodů potřebují vrátit k výdělečné činnosti, zavedením povinnosti přijímat do mateřských škol dvouleté děti, neprošla legislativním procesem. Za daných podmínek práce mateřských škol, zejména při průměrném počtu dětí ve třídě, nelze předpokládat, že by současná infrastruktura byla schopná péči o dvouleté děti (s jejich přirozeně vyššími nároky) zvládnout.

2 OECD (2018), Education at a Glance 2018: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/eag-2018-en>.

4.3 Do roku 2030 zajistit rovný přístup všech žen a mužů k cenově dostupnému a kvalitnímu odbornému, učňovskému a vyššímu vzdělání, včetně univerzitního

V tomto směru nepanuje v ČR zásadní problém: ke genderové nerovnosti v přístupu ke vzdělávání na systémové úrovni nedochází. Problematickou oblastí může být převládající paradigma ovlivňující představy o rolích mužů a žen a tím pádem i vzdělávací kariéru. V tomto směru jde ale více méně o kulturní fenomén. Na co však významně poukazuje report *Education at a Glance 2018* (OECD), to je nadprůměrná nerovnost z hlediska příjmů mužů a žen. Rozdíl v platech je nejvyšší v rámci srovnávaných zemí.

4.4 Do roku 2030 výrazně zvýšit počet mladých a dospělých, kteří mají příslušné dovednosti včetně technických a odborných, které budou předpokladem pro zaměstnání, důstojné pracovní zařazení a pro podnikání

Snahu o naplnění tohoto cíle vedou zejména zájmová sdružení zaměstnavatelů, případně někteří velcí zaměstnavatelé samostatně. V ČR se dlouhodobě hovoří o zavedení tzv. duálního systému vzdělávání, jenž by účinně propojil praktické vzdělávání v podnicích s teoretickým vzděláváním v odborných středních školách a učilištích. K takovému řešení ale doposud nenašly sféry politiky a byznysu dostatečnou shodu a podporu. Ani přes dílčí návrhy na zavedení tzv. technického vzdělávání na základních školách či diskuse nad tématem duálního vzdělávání na středních školách v tomto směru nelze očekávat významné změny. Diskuse o takové proměně vzdělávání je kontaminována často nelegitimními zájmy zaměstnavatelů stanovit přípravu na profesi jako primární cíl vzdělávání a zároveň je při rychle se měnící ekonomice a požadavcích trhu práce zřejmé, že je nutné významně revidovat strukturu středního školství, délku vzdělávání, míru důrazu na všeobecné gramotnosti a odsun rozhodnutí o profesním zaměření u významné části mladých lidí na postsekundární stupeň.

4.5 Do roku 2030 eliminovat genderové nerovnosti ve vzdělávání a zajistit rovný přístup ke všem úrovním vzdělání a odborné přípravy pro znevýhodněné – osoby se zdravotním postižením, původní obyvatelstvo či ohrožené děti

V tomto směru není k dispozici evidence, že by v ČR na systémové úrovni existovala genderová nerovnost v přístupu ke vzdělávání na jeho jednotlivých stupních. Systémová ne-

rovnost v případě některých skupin dětí (etnikum, speciální vzdělávací potřeby na úrovni kognitivní) jsou popsány v úvodním odstavci této zprávy.

4.6 Do roku 2030 zajistit, aby všichni mladí a značná část dospělých mužů i žen dosáhli čtenářské a matematické gramotnosti

Součástí plánované a již zmiňované strategie vzdělávání 2030 bude i důraz na tuto vzdělávací oblast. V souvislosti s tím je důležité zmínit, že v průběhu roku 2019 došlo z iniciativy ministra školství současné vlády k obratu ve věci povinné společné maturitní zkoušky z matematiky, která by měla vstoupit v účinnost v roce 2021. Na základě analýzy dosažitelných dat z maturit se ministr školství rozhodl zavedení zkoušky o několik let odsunout s odůvodněním, že žáci neovládají zejména úlohy prokazující dovednost aplikace matematických postupů, což s úrovní matematické gramotnosti úzce souvisí. Projde-li tento návrh legislativním procesem, dojde k oddálení rizika významného zvýšení neúspěšných maturantů, zejména ze středních odborných škol. Řada odborníků upozorňuje, že zavedení povinné společné maturitní zkoušky z matematiky úroveň vzdělání nezvýší, zvýší pouze počet lidí s nedokončeným vzděláním.³ Ke změně v této oblasti může dojít pouze proměnou přístupu k výuce matematiky a ke změně obsahu výuky.

4.7 Do roku 2030 zajistit, aby všichni studenti získali znalosti a dovednosti potřebné k podpoře udržitelného rozvoje, mimo jiné prostřednictvím vzdělávání o udržitelném rozvoji a trvale udržitelném způsobu života, o lidských právech, genderové rovnosti, dále pomocí podpory kultury míru a nenásilí, globálního občanství i docenění kulturní rozmanitosti a příspěvku kultury k udržitelnému rozvoji

Tato oblast vzdělávání je sice stále součástí kurikula (rámcových vzdělávacích programů), v reálné výuce však není příliš akcentována a existuje podezření, že v řadě případů je účelově opomíjena pod vlivem eskalující veřejné diskuse o "ideologizaci" vzdělávání v českých školách. Předchozí vláda si vzala za cíl připravit koncepci tzv. občanského vzdělávání, která měla velkou část těchto vzdělávacích cílů adresovat. Koncepce nebyla předchozí vládou dokončena a současná vláda její dokončení neplánuje. Je otázka, do jaké míry bude tuto

3 Hejný, M. (2019). Pedagog Hejný o maturitě z matematiky: Prase tím, že ho zvažíme, nepřibere [Online]. In Česká televize. Praha. Retrieved from <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2042626-pedagog-hejny-o-maturite-z-matematiky-prase-tim-ze-ho-zvazime-nepribere>

oblast – za současné úrovně veřejné diskuse zatížené snahou politicky “neutralizovat” hodnotové vzdělávání – vyzdvihovat strategie vzdělávání 2030.

Doporučení:

- Český stát by měl, s ohledem na ústavní práva a další vnitřní i mezinárodní závazky, intenzivně podporovat rovnost v přístupu ke vzdělávání a snažit se pokud možno efektivně o eliminaci faktorů, které nerovnost způsobují. Jde zejména o:
 - silnou závislost dosaženého vzdělání na statusu rodiny, ze které dítě přichází,
 - rostoucí předčasné ukončení vzdělávání (drop out), zejména u sociálně zranitelných dětí,
 - výrazné regionální rozdíly, které se do rovnosti v přístupu ke vzdělávání, jeho kvality a úspěšného dokončení promítají.
- Jakkoliv lze ve strategických dokumentech i zákonných vymezeních vzdělávání nalézt dostatek jasně vyjádřených cílů ve smyslu zajištění rovnosti v přístupu ke vzdělávání, jejich naplňování je zatíženo:
 - nepříznivými podmínkami vzdělávání ve školách (počty žáků ve třídách, chybějící odborná podpora a její kvalita),
 - nízkou mírou motivace a připravenosti učitelů na změnu v přístupu ke vzdělávání,
 - politickou kontroverzí a úrovní společenské diskuse na toto téma.
- Strategie vzdělávání 2030 by měla nést jasně artikulované nástroje, které pomohou tyto bariéry překonat a indikátory jejich naplněnosti.

Cíl 8

Podporovat trvalý, inkluzivní a udržitelný hospodářský růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci pro všechny

Ilona Švihlíková

8.1 Udržovat ekonomický růst na hlavu v závislosti na podmínkách jednotlivých zemí, zejména minimálně 7procentní růst HDP ročně v nejméně rozvinutých zemích

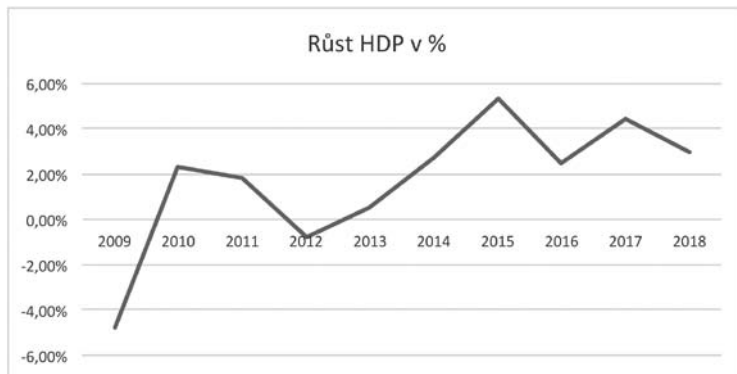
ČR si v minulém roce (2018) i v první polovině tohoto roku udržovala dobrá růstová tempa. Meziroční růst za II. čtvrtletí tohoto roku dosáhl dokonce 2,7 %. Za rok 2018 byla hlavním tahounem růstu spotřeba domácností, která odrážela pozitivní vývoj na trhu práce spojenými se značnou mzdovou dynamikou. Důležitým faktorem růstu byly také investice i spotřeba vlády.¹

V první polovině roku 2019 to byla stále domácí poptávka, která odolávala kumulaci nejistot a rizik plynoucích z vývoje světové ekonomiky (Brexit, ekonomický konflikt mezi USA a Čínou). V situaci, kdy Německo zaznamenalo propad ekonomiky, si ČR udržovala nadstandardní tempo růstu.² Je ovšem otázkou, do jaké míry ČR jako v rámci EU středně-velká ekonomika dokáže odolat silnějším disruptcím ve světové ekonomice. Bylo by proto vhodné, aby vláda využila dostatečného fiskálního manévrovacího prostoru (daného nízkým veřejným zadlužením) a měla připraven investiční program v případě větších problémů ve světové ekonomice.

1 ČSÚ: K růstu HDP přispěly nejvíce domácnosti. <https://www.czso.cz/csu/czso/k-rustu-hdp-prispely-nejvice-domacnosti>

2 ČSÚ: Předběžný odhad HDP – 2. čtvrtletí 2019. <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/predbezny-odhad-hdp-2-ctvrtleti-2019>

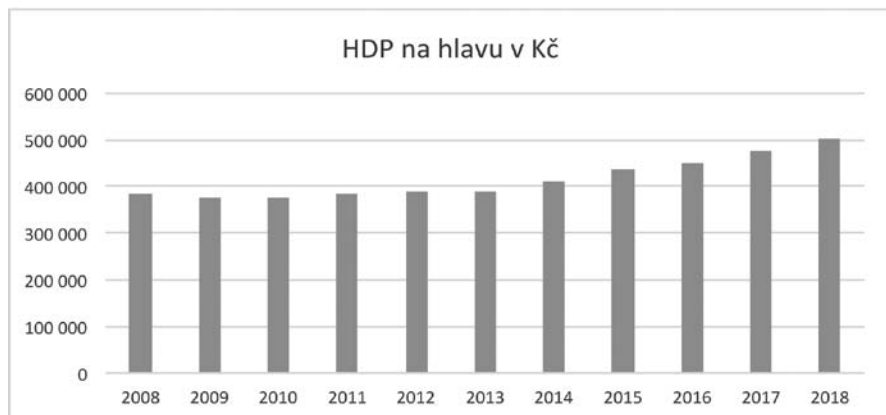
Graf 1 Růst HDP v %

Zdroj: ČSÚ

Rostl také HDP na hlavu (viz graf 2). Zde je ovšem třeba podotknout, že HDP na hlavu není vždy vhodným ukazatelem růstu životní úrovně. Jako průměrová veličina může zakrývat velké nerovnosti ve společnosti. V případě ČR je třeba vzít v úvahu makroekonomicky významný a trvalý rozdíl mezi hrubým domácím produktem a hrubým národním důchodem (HND)³. Vzhledem k odlišným ziskům a úrokům z ekonomiky HDP nadceňuje ekonomickou realitu⁴. I tak ukazatel HDP na hlavu demonstruje propad daný vlivem Velké recese i vliv druhé recese (domácí) v letech 2012-2013. Silnější růst HDP na hlavu je patrný až od roku 2014.

Graf 2 HDP na hlavu v Kč

Zdroj: ČSÚ

3 Hrubý domácí produkt počítá produkci vyrobenou „doma“, tj. na území dané země, a nebere v úvahu, komu patří výrobní faktory. Hrubý národní důchod zahrnuje produkci, která byla vytvořena pomocí výrobních faktorů, které vlastní rezidenti dané země, bez ohledu na to, kde byla produkce vytvořena.

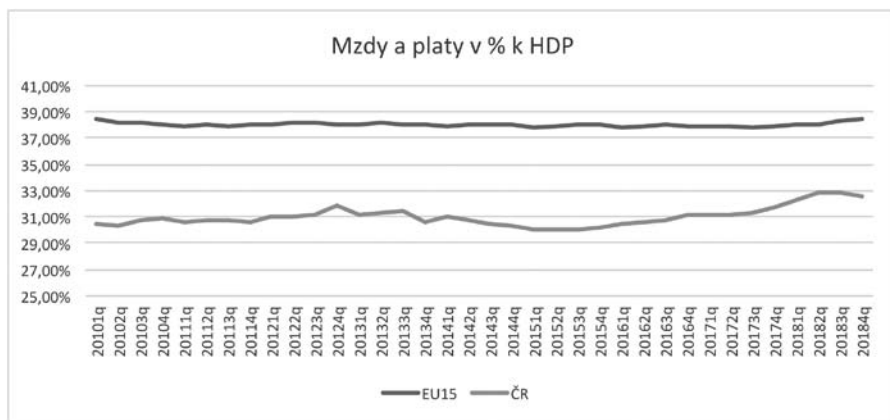
4 Saldo prvotních důchodů bylo v minulém roce v záporu téměř 271 mld. Kč. Poměr HND k HDP byl pod 95 %.

8.2 Dosáhnout vyšší úrovně ekonomické produktivity pomocí diverzifikace, technologického rozvoje a inovací, mimo jiné také zaměřením se na odvětví s vysokou přidanou hodnotou a s vysokým podílem lidské práce

Téma produktivity práce se dostalo do popředí ekonomického zájmu, zejména kvůli mzdové dynamice. Znovu se tak otevřela debata, zda si česká ekonomika „může dovolit“ vyšší mzdy. V jádru této debaty stojí otázka postavení české ekonomiky ve světové ekonomice. Tato pozice byla dominantně ovlivněna geografickou polohou (blízkost Německu) a zvolenou strategií bylo nabízení levné pracovní síly. Významným způsobem do této celostátní debaty vstupuje Českomoravská konfederace odborových svazů (ČMKOS), která v rámci své kampaně „Konec levné práce“⁵⁴ ukazuje na kořeny postavení ekonomiky s nižší střední přidanou hodnotou a zároveň navrhuje také nápravná opatření.

Jedním z projevů postavení české ekonomiky je podíl mezd a platů k HDP v %, který ukazuje následující graf. Mezera mezi ČR a EU15 se poněkud zmenšila jen v posledních letech, která jsou spjatá se silnou mzdovou dynamikou.

Graf 3 Mzdy a platy v % k HDP

Zdroj: Eurostat

Na začátku roku vláda přijala tzv. Inovační strategii⁶. Místopředseda Rady pro výzkum, vývoj a inovace (RVVI) Karel Havlíček, který se o Inovační strategii zasazoval, se později

⁵ Na tzv. Manifestačním mítinku ČMKOS by měl být představen nový dokument, studie Šance na přiblížení českých mezd vyspělé EU s podtitulem Národní dohoda o hospodářském směřování ČR.

⁶ Budoucnost je v inovacích. Vláda představila Inovační strategii České republiky 2019-2030. <https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/budoucnost-je-v-inovacich-vlada-predstavila-inovacni-strategii-ceske-republiky-2019-2030-118518.html>

stal ministrem průmyslu a obchodu. Jedním z cílů této strategie je posílení finální výroby a navýšení přidané hodnoty v ekonomice. Jedná se o velmi komplexní a náročný úkol, neboť řada indicií ukazuje na to, že ČR se ocitla v tzv. pasti středního příjmu. Dostat se z této situace, která představuje de facto „pokličku“ pro nárůst životní úrovně, je bez vládní strategie nemožné, jak ukazují i historické zkušenosti. Je otázkou, jak bude Inovační strategie konkrétně realizována⁷. V souvislosti se změnou ekonomického modelu ČR se na Ministerstvu průmyslu a obchodu také připravuje národohospodářská strategie ČR.

8.3 Podporovat politiky orientované na rozvoj, které podporují produktivní činnosti, vytváření důstojných pracovních míst, podnikání, kreativitu a inovace, a podporují vznik a růst mikropodniků, malých a středních podniků, mimo jiné prostřednictvím zpřístupňování finančních služeb

Otázka důstojných pracovních míst by měla být ošetřena Zákoníkem práce a jeho dodržováním⁸. K pozitivním aspektům patří nárůst mezd. Za první čtvrtletí 2019 vzrostla reálná průměrná mzda o 4,6 %. Údaje mzdové distribuce ukazují, že „si polepšili všichni“. Nicméně největší přírůstek byl zaznamenán u nejnižších příjmových skupin. Vývoj mediánové mzdy ukazuje, že vyšších mezd je dosahováno tam, kde existuje podnikové kolektivní vyjednávání.⁹

ČR dosahuje i v evropském srovnání vysoké zaměstnanosti (3. nejlepší výsledek z EU), nízké nezaměstnanosti, podařilo se také snížit míru dlouhodobé nezaměstnanosti, činí 33 % z celkového počtu nezaměstnaných.¹⁰

Rizika se objevují zejména vzhledem k tlaku na dovoz levné pracovní síly, po které volají podnikatelé.¹¹ Ministerstvo průmyslu a obchodu jim vychází, navzdory odporu odborů, vstříc. Obavy ze sociálního dumpingu mají i svou makroekonomickou dimenzi – tímto způsobem se brzdí modernizace ekonomiky, jedná se de facto o další krok, jak prodloužit ekonomiku založenou na levné práci.

Jeden z problémů, který dopadá na živnostníky, i malé a střední podnikatele, je vysoká byrokratická zátěž. V roce 2016 plynulo z právních předpisů pro podnikatele celkem 1500 informačních povinností.

7 Pochybnosti souvisejí zejména s tím faktem, že v ČR vznikají desítky strategií, které si často vzájemně protirečí, ale především nejsou realizovány. Jakoby se veškerá energie vyčerpala na to, strategii napsat, ale chybí dostatečný tah na branku pro realizaci.

8 Velmi negativní roli v tomto ohledu hrají tzv. pracovní agentury. Prekarizace práce se může objevovat i v souvislosti s tzv. švarcsystémem.

9 ČSÚ: Inflation ujíždá zaměstnancům ze mzdového růstu. <https://www.czso.cz/csu/czso/inflace-ujida-zamestnancum-ze-mzdoveho-rustu>

10 ČSÚ: Postavení českého trhu práce v rámci EU. <https://www.czso.cz/documents/10180/91606737/czam072919analiza.pdf/d5de7aea-41e4-4eb3-b1dc-1a808e56567c?version=1.1>

11 Drtivá většina volných pracovních míst je totiž spjata s nízkou kvalifikací.

V ČR neexistuje systematická podpora demokratických forem podnikání. Obnova povinnosti účasti zaměstnanců v dozorčích radách se bude zřejmě týkat jen akciových společností. Chybí zákon o zaměstnanecké participaci, včetně možnosti zaměstnanců přebírat firmy.

Restriktivní opatření České národní banky neumožňují vznik alternativních finančních struktur (bezúročné banky, etické banky), naopak segment družstevních záložen se z větší části transformoval na banky (Creditas, například). Chybí lokálně ukotvené finanční struktury.

8.4 Postupně až do roku 2030 zlepšovat efektivní využívání globálních zdrojů ve spotřebě i výrobě a učinit vše potřebné pro to, aby ekonomický růst nebyl spojen s poškozováním životního prostředí, v souladu s desetiletým rámcovým programem trvale udržitelné spotřeby a výroby, v jehož čele stojí rozvinuté země

ČR patří k zemím s vysokou energetickou náročností. Jak ukazují údaje Evropské agentury pro životní prostředí, energetická náročnost v ČR patří k nejvyšším v EU.¹² Energetická náročnost ovšem klesá a je strukturálně spojena se silným postavením průmyslu v české ekonomice.

Aktuální materiály Ministerstva průmyslu a obchodu potvrzují nárůst konečné spotřeby energie, ale zároveň také pokles energetické náročnosti za celou ČR. Pokles má navíc dlouhodobý charakter. Roste však energetická náročnost domácností. Zvyšuje se také spotřeba energie v sektoru dopravy. Průmysl ovšem zaznamenává dlouhodobý pokles energetické náročnosti, na rozdíl od služeb, které naopak za rok 2017 vykázaly nárůst.¹³

Udržitelná výroba a spotřeba nejsou v ČR propojeny. Udržitelná spotřeba je podchycena ve Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, u výroby ovšem jeden gestor chybí.¹⁴

8.5 Do roku 2030 dosáhnout plné a produktivní zaměstnanosti a zajistit důstojnou práci pro všechny ženy a muže, včetně mladých lidí a osob se zdravotním postižením, a zajistit stejnou odměnu za rovnocennou práci

12 Energy intensity, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/total-primary-energy-intensity-3/assessment-2>. Energetická náročnost měří hrubou domácí spotřebu energie k HDP.

13 MPO: Zpráva o pokroku v oblasti plnění vnitrostátních cílů energetické účinnosti v České republice. https://www.mpo.cz/assets/cz/energetika/energeticka-ucinnost/strategie-dokumenty/2019/5/7--zprava-o-pokroku-plneni-cilu-energeticke-ucinnosti-v-CR-_2019_.zip

14 Podrobněji viz MŽP: Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016-2025. [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/\\$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf)

8.6 Do roku 2020 podstatně snížit podíl mladých lidí, kteří nepracují ani nestudují

8.7 Přijmout okamžitá a účinná opatření k vymýcení nucené práce, skoncovat s moderními formami otroctví a s obchodováním s lidmi a dosáhnout zákazu a odstranění nejhorších forem dětské práce, včetně nábory a využívání dětských vojáků, a do roku 2025 odstranit dětskou práci ve všech jejích formách

8.8 Chránit práva a podporovat bezpečné a stabilní pracovní podmínky pro všechny pracující, včetně pracujících migrantů – zejména žen, a lidí s nebezpečným povoláním

ČR plní kritérium Strategie Evropa 2020, které si za cíl klade zaměstnanost 75 % a výše ve věkové kategorii 20-64 let. V tomto kritériu patří ČR mezi země s nejlepšími výsledky. Konkrétně dosahuje zaměstnanosti 80,1 %, u mužů 87,3 %, u žen 72,7 %.¹⁵

ČR ovšem nadále patří mezi země s velkými rozdíly v odměňování mužů a žen. Mediánový výdělek žen je o 4500 Kč menší než u mužů (údaj za rok 2017). Největší rozdíly v odměňování jsou přitom mezi vysokoškoly. Mediánový rozdíl tvoří za rok 2017 15 %, u žen vysokoškolaček ovšem 25 %.¹⁶

Tuto dlouhodobou situaci chce řešit Odborný pracovní tým pro spravedlivé důchody, který vznikl při MPSV¹⁷.

V kategorii mladých lidí (20-34 let), kteří ani nepracují, ani nestudují, se ČR nachází na patnáctém místě a je pod průměrem hodnot zemí EU. Celkově jde podle údajů Eurostatu v celé EU o asi 15 milionů mladých lidí. Údaj za ČR dosahuje 15 % v dané věkové kategorii. Nejlepší jsou a tedy nejnižších hodnot dosahují Švédsko, Nizozemsko a Lucembursko.¹⁸

Přestože se počet smrtelných pracovních úrazů snižuje, přišlo v roce 2018 123 lidí o život

15 ČSÚ: Postavení českého trhu práce v rámci EU. <https://www.czso.cz/documents/10180/91606737/czam072919analiza.pdf/d5de7aea-41e4-4eb3-b1dc-1a808e56567c?version=1.1>

16 V Česku přibývají vysokoškoláci, zejména mezi ženami. Přesto ale vydělávají o 4500 Kč méně než muži. iRozhlas. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/pruzkum-vzdelani-mzda-vysokoskolaci-zeny-muzi-csuzi-jazyk_1902201705_dok

17 MPSV: Vznik a cíle Odborného týmu. https://www.mpsv.cz/files/clanky/35604/Cile_Komise_pro_spravedlive_duchody.pdf

18 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190627-1>

při výkonu práce. Zvyšuje se přitom počet smrtelných úrazů cizinců. Cizinci totiž častěji pracují v oborech s vyšší úrazovostí a riziky jako je stavebnictví. Odbory upozorňují na nutnost seznámit pracovníky s bezpečnostními předpisy v jejich jazyce¹⁹.

8.9 Do roku 2030 navrhnout a realizovat politiky podpory udržitelného cestovního ruchu, který vytváří pracovní místa a podporuje místní kulturu a produkty

8.10 Posílit kapacitu domácích finančních institucí na podporu a rozšíření přístupu k bankovníctví, pojišťovnictví a finančním službám pro všechny

8.a Zvýšit podporu konceptu „Pomoc na podporu obchodu“ (Aid for Trade) pro rozvojové země, zejména těch nejméně rozvinutých, mimo jiné prostřednictvím programu „Prohloubený integrovaný rámec obchodní technické asistence pro nejméně rozvinuté státy (Enhanced Integrated Framework for Trade-Related Technical Assistance to Least Developed Countries, EIF)

8.b Do roku 2020 rozvinout a uvést v život globální strategii pro zaměstnávání mladých a realizovat Globální pakt pro pracovní místa Mezinárodní organizace práce

Finanční trh v ČR je zcela dominován subjekty v zahraničním vlastnictví a vykazuje vysokou ziskovost, která se projevuje ve značných odlivech zisků do zahraničí. Není žádným tajemstvím, že právě české dcery zachraňovaly mateřské banky, které se po roce 2008 dostaly do problémů.

Téma domácích finančních struktur je bohužel politicky téměř zcela opomíjeno. Banky, které jsou dominantně v zahraničním vlastnictví, se těší image „nedotknutelného subjektu“, což ukazuje dobře i debata o zavedení sektorové bankovní daně.

Pokud se podíváme na sektor družstevních záložen, je potřeba zmínit novelu z roku 2014 (novela zákona o spořitelních a úvěrních družstvech). Tato novela sice více aplikuje

19 Přibýlo smrtelných pracovních úrazů, loni jich bylo 123. <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/pribylo-smrtelnych-pracovnich-urazu-loni-jich-bylo-123/1749320>

družstevní principy do tohoto sektoru, na druhou stranu tak činí velice restriktivním způsobem. Družstevní záložna je tak stále dominantně vnímána jako „malá banka“. Výsledkem této novely je prudký pokles počtu družstevních záložen, některé se raději přeměnily na banku (FIO, Creditas). Sektor družstevních záložen je ve srovnání s bankovním sektorem zcela minoritní.

Družstevní záložny mají přitom v ČR silnou tradici a mohly by být významnou oporou pro rozvoj lokální ekonomiky. Právě lokální ekonomika tvoří onu stabilizační síť, která je vzhledem k rostoucím rizikům ve světové ekonomice stále důležitější.²⁰

ČR potřebuje legislativní prostor pro to, aby mohla rozvíjet své vlastní, demokratické finanční struktury.

ČR je zapojena do projektů Aid for Trade,²¹ na kterých spolupracuje Ministerstvo průmyslu a obchodu a Ministerstvo zahraničních věcí. Projekty jsou spojeny se strategií zahraniční rozvojové spolupráce, pro rok 2019 na ně bylo vyčleněno celkem 11 milionů Kč. K cílovým zemím patří například Srbsko, Gruzie, či Mongolsko.

Doporučení:

Mít připraven investiční program s jasně stanovenými prioritami vzhledem ke kumulaci rizik ve světové ekonomice a zpomalování zpracovatelského průmyslu v globálním měřítku. V návrhu rozpočtu pro rok 2020 je podíl investic nedostatečný.

Rozpracování Inovační strategie a Národohospodářské strategie, která bude sledovat hlavní cíl – konec politiky „láce“, restrukturalizaci ekonomiky na bázi rostoucí přidané hodnoty.

Vyrovnat daňový mix, který nadměrně zatěžuje nízkopříjmové kategorie přes silný vliv regresivních daní.

Legislativní úprava, která umožní vznik malých finančních institucí, včetně těch, které nejsou primárně orientovány na zisk. Takové instituce se mohou stát podporou lokální ekonomiky, jejíž důležitost stoupá především v období turbulencí ve světové ekonomice.

Zabránit sociálnímu dumpingu, který je spojen s přílivem levné zahraniční pracovní síly. Snaha o dovoz „levných“ pracovníků je v rozporu se základními tezemi Inovační strategie i principu rovného odměňování.

20 Otakar Schlossberger: Konec kampeliček v Čechách aneb jak z toho ven. Příspěvek z konference „Lokální ekonomika: návod k použití“ pořádané Nadací Rosy Luxemburgové a Alternativou Zdola, v Praze, dne 17. května 2019.

21 MPO: Projekty Aid for Trade, realizované v roce 2019. <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/podpora-exportu/projekty-rozvojove-spoluprace-aid-for-trade/projekty-aid-for-trade-realizovane-v-roce-2019--246985/>

Cíl 10

Snížit nerovnost uvnitř zemí i mezi nimi

Václav Drozd, Ondřej Lánský, Stanislava Tomková

Příspěvek se odkazuje ke čtyřem následujícím podcílům:

10.1 Do roku 2030 postupně dosáhnout a udržet růst příjmů spodních 40 procent populace na úrovni vyšší než je celostátní průměr

10.2 Do roku 2030 posilovat a podporovat sociální, ekonomické a politické začleňování všech, bez ohledu na věk, pohlaví, zdravotní postižení, rasu, etnický původ, náboženské vyznání a ekonomické či jiné postavení

10.3 Zajistit rovné příležitosti a snížit nerovnosti, zejména odstraňováním diskriminačních zákonů, politik a postupů, a podporou vhodných právních předpisů, politik a postupů

10.4 Přijmout politická opatření, zejména v oblasti fiskální, mzdové a v oblasti sociální ochrany a postupně dosáhnout větší rovnosti

Příjmová nerovnost

Podle údajů OECD je míra chudoby¹ v ČR ve srovnání s jinými státy EU poměrně nízká: 5,6%. Horší situace je u dětí do 17 let věku, kde nabývá tato hodnota 8,5 %.² Dvacet procent

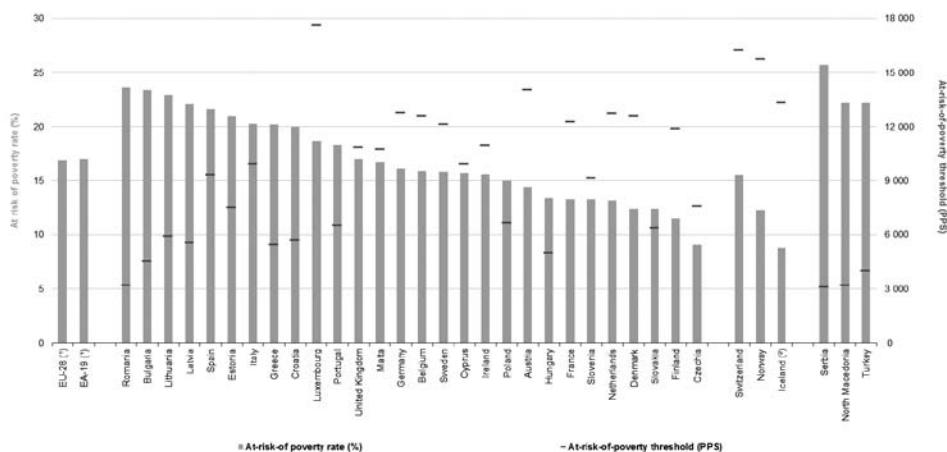
1 „The poverty rate is the ratio of the number of people (in a given age group) whose income falls below the poverty line; taken as half the median household income of the total population.“ OECD. OECD Data. Poverty rate. 2018. See: <https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm#indicator-chart> (30.03.2019).

2 Ibid.

bohatší části populace má téměř čtyřikrát větší příjem, než dolních 20 %. Podle dat ČSÚ se podíl materiálně deprivovaných osob pohyboval v roce 2018 okolo 8 %.³ Jak u příjmové chudoby, tak u materiální deprivace platí, že hůře jsou na tom ženy než muži a z hlediska věkové struktury jsou na tom hůře osoby ve věku 65 let a více.⁴ Příjmová chudoba (na úrovni 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu) v roce 2018 se týkala 9,6 % domácností s dětmi a z toho 30 % bylo rodin s jedním dospělým (samoživitelek a samoživitelů).⁵

Meziroční nárůst průměrné hrubé mzdy očištěné o inflaci byl 4,3 procenta. Průměrná mzda podle Českého statistického úřadu dosáhla ve 2. čtvrtletí 2019 hodnoty 34 105 Kč, tento průměr však nepobírají takřka dvě třetiny zaměstnanců.⁶ Na výši mezd mělo vliv rozhodnutí vlády o zvyšování platových tarifů státních zaměstnanců. Jedním z hlavních nástrojů, kterým stát významně ovlivňuje příjmovou nerovnost je výše minimální mzdy. Desetina zaměstnanců s nejnižšími mzdami pobírala v posledním sledovaném období výdělků pod hranicí 14 955 Kč, horní desetina zaměstnanců oproti tomu pobírala 55 259 Kč. Minimální mzdu zvýšila vláda na 13 350 korun od 1. ledna 2019.

At-risk-of-poverty rate and threshold, 2017

(*) At-risk-of-poverty threshold (PPS): not available.

(†) 2016 data.

Source: Eurostat (online data codes: ilc_i01 and ilc_i02)

3 Ibid.

4 Ibid.

5 Ibid.

6 Vývoj českého trhu práce – 2. čtvrtletí 2019. See: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/vyvoj-ceskeho-trhu-prace-2-ctvrtleti-2019> (3.09.2019)

Záludnost statistik

Při pohledu na graf Eurostatu vidíme, že Česká republika zaznamenává nejnižší procento lidí žijících pod hranicí akutní hrozby chudoby, která je stanovena na 60 % národního ekvivalentního disponibilního příjmu. Hranice chudoby je ovšem třináctá nejnižší v EU, a to při přepočtu na PPS, který eliminuje rozdíly cenových hladin v Evropském sdružení volného obchodu (ESVO). Považujeme-li parity purchasing standard (PPS)⁷ za relevantní ukazatel v rámci EU, pak se Česká republika propadá na průměr.

Mohli bychom tedy použít úplně jiný vzorec k určení úrovně ohrožení chudobou v EU. Bylo by užitečnější použít průměrný medián EU v PPS k odvození 60 % mediánových příjmů a poté ji aplikovat na jednotlivé země a jejich mediány. Pokud použijeme hrubý průměr mediánů zemí EU (který však neodráží rozdílný počet domácností), výsledky ČR se najednou ukážou jako mnohem méně působivé.

Dluhová krize

V roce 2017 bylo v České republice 863 tisíc osob tzv. v exekuci (což odpovídalo téměř 3,5 % meziročního nárůstu), přičemž 493 tisíc z nich čelilo 3 a více exekucím. „V exekuci je dokonce 6 tisíc dětí do 18 let a také přes 120 tisíc seniorů nad 60 let, kterým tak zůstává jen zákonem stanovené nezabavitelné minimum.“⁸ Podíl osob v exekuci tak činil bezmála 10 % obyvatelstva. V lednu 2019 prošla Poslaneckou sněmovnou novela insolvenčního zákona, která části věřitelů usnadnila oddlužení. Dlužníci ale musí pro vyhlášení insolvence prokázat, že jsou schopni platit alespoň 2 178 korun, což vylučuje například důchodce bez dostatečných příjmů. Významný problém představuje také nízká úroveň nezabavitelného minima, která v současnosti neumožňuje lidem v exekuci pokrýt náklady na živobytí a vytlačuje je do šedé ekonomiky.

Sociální vyloučení a bytová nouze

V České republice jsou také důležitým důsledkem nerovností takzvané sociálně vyloučené lokality, ve kterých, v rámci českých měst a venkova, žijí extrémně chudí lidé. Podle Analýzy sociálně vyloučených lokalit žije v sociálně vyloučených lokalitách 95 až 115 tisíc lidí.⁹ Oproti roku 2006 došlo k nárůstu počtu lidí žijících v těchto lokalitách přibližně o polovinu. Enormní byl nárůst lidí žijících v ubytovnách. Na základě dostupných dat je také nutné upozornit, že v ČR je pravděpodobně jedno z nejvyšších množství bezdomovců v porovnání s EU (jedná se o 0,65 % populace).¹⁰

7 Společná měna, která stírá rozdíly v cenových hladinách mezi zeměmi a umožňuje tak srovnání mezi jednotlivými zeměmi. Používá se při mezinárodních srovnáních.

8 Lánský, O.; Tožička, T. (eds.). Social Watch: Česká republika: Elity selhaly – rozdělená společnost. Praha: Social Watch Česká republika, 2018, s. 5.

9 Čada, K. (ed.). Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR. Praha: GAC spol. s r. o., 2015. See: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf (30.03.2019).

10 Sustainable Development in the European Union — Monitoring Report on Progress towards the SDGs in an EU Context — 2018 Edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018, p. 36. See: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-01-18-656> (30.03.2019).

Problematika sociálně vyloučených lokalit se překrývá s problematikou zadluženosti (podle lokálních expertů se dluhy týkaly 90 % vyloučených lokalit).¹¹ Ve více než polovině vyloučených lokalit tvoří většinu Romové, což znamená, že se zde problém chudoby, sociálního vyloučení (včetně prostorové segregace a symbolické stigmatizace) a zadluženosti propojuje s fenoménem etnické diskriminace.¹² V závažné bytové nouzi se nachází 83 tisíc osob (z toho 20 tisíc dětí) žijících v 54 tisících domácnostech.¹³ Ministerstvo práce a sociálních věcí v současnosti připravuje návrh na reorganizaci vyplácení dávek na bydlení, který by zrušil příspěvek a doplatek na bydlení a zavedl přírůstek na bydlení. Podle Centra pro společenské otázky – SPOT přináší tento krok řadu vážných rizik zejména pro nízkopříjmové skupiny obyvatel.¹⁴

Segregace ve školství

Dlouhodobý problém představuje segregace romských žáků i žáků s nižším socioekonomickým statusem ve vzdělávacím systému. Úřad veřejného ochránce práv upozornil, že existuje řada škol například v blízkosti vyloučených lokalit, ve které se romští studenti a studentky vzdělávají odděleně od neromských žáků.¹⁵ Podle ombudsmanky se tak snižuje šance, že žáci dosáhnou vyššího stupně vzdělání a vymaní se z chudoby. Vyčlenění části žáků vede ke zvyšování společenského napětí, míry sociálního vyloučení a neúměrně zvyšuje nároky na pedagogy. Segregace ve školství vede k nižší ekonomické aktivitě vyloučených lidí, takže způsobuje snížení hrubého domácího produktu ČR.

Genderová nerovnost

ČR stále existuje nerovné postavení žen vůči mužům, a to hned v několika rovinách. Medián mezd žen v roce 2017 činil 24 477 Kč,¹⁶ zatímco u mužů dosáhl medián mzdy výše 29 006 Kč.¹⁷ Péče o zdravotně postižené či děti se v převážné míře týká žen, protože 71 % těch, co jsou ve věku 25-49 let ekonomicky neaktivní z důvodu péče o druhé, jsou právě ženy. O tomto také svědčí fakt, že se u mužů a žen signifikantně liší míra zaměstnanosti

11 Ibid., p. 76.

12 Ibid., p. 9.

13 Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018. See: <https://socialnibydeni.org/wp-content/uploads/2019/04/Zprava-o-vyloucen%C3%AD-z-bydlen%C3%AD-za-rok-2018.pdf> (3.9.2019).

14 Rizika reformy dávek na bydlení předložené v červnu 2019. See: http://centrumspot.cz/wp-content/uploads/2019/07/SPOT_Rizika-reformy-davek-na-bydlen%C3%AD-predlozene-v-cervnu-2019.pdf (3.9.2019).

15 Doporučení veřejné ochránkyně práv ke společnému vzdělávání romských a neromských dětí. See: https://ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/86-2017-DIS-VB_Doporučení_desegregace.pdf (3.9.2019).

16 Kurz české koruny (CZK) oproti euru byl podle České národní banky (ČNB) k 29.03.2019: 1 EUR = 25,800 CZK. Srov. s ČNB. Kurzy devizového trhu. 2019. See: http://www.cnb.cz/cs/financni_trhy/devizovy_trh/kurzy_devizoveho_trhu/denni_kurz.jsp (30.03.2019).

17 ČSÚ. Zaostřeno na ženy a muže 2018. 2019. See: <https://www.czso.cz/documents/10180/60622084/30000218.pdf/ca944559-950a-45c0-bd6b-fbe949cd0373?version=1.5> (30.03.2019).

ve věku 25 až 49 let v situaci, kdy mají jedno až tři děti: rozdíl je dvou až trojnásobný.¹⁸ Podíl zaměstnaných na částečný úvazek je také rodově podmíněný. Na částečný úvazek totiž pracuje 10,9 % zaměstnaných žen a pouze 2,4 % zaměstnaných mužů, z toho potom bezmála 10 % žen nedobrovolně, zatímco u mužů je to pouze 6,6 %.¹⁹ Výše starobních důchodů u mužů a žen se také významně liší: v roce 2018 byl průměrný starobní důchod muže 13 076 Kč a ženy pouze 10 756 Kč.²⁰

Doporučení

- Rovnost v odměňování by se měla stát politickým tématem a prioritou státu. K vyrovnání nerovností by vedlo vzdělávání společnosti i zaměstnavatelů a zaměstnavatelek k rovnosti. Vhodné by bylo poskytnutí metodických pokynů a pomůcek kontrolním složkám státu. Dále je třeba dbát na dodržování antidiskriminační legislativy pod přísnými sankcemi. Navrhujeme také systematicky odstraňovat dopady rodičovství a péče na mzdy žen. Stát by měl významněji podporovat pracující rodiče.²¹
- Snížení míry příjmové nerovnosti a materiální deprivace by prospělo další významnější zvyšování minimální mzdy. Za vhodný můžeme považovat návrh Českomoravské konfederace odborových svazů (ČMKOS), podle které by měla státem garantovaná nejnižší mzda v roce 2020 dosáhnout 15 tisíc korun. Žadoucí je také další zvýšení platových tarifů státních zaměstnanců a zaostávat by nemělo ani navýšení starobních důchodů a sociálních dávek.
- Vzhledem k mimořádnému rozsahu dluhové krize v České republice je třeba nastolit jako politické téma zavedení dluhové amnestie, která by pomohla vymanit se z exekuční pasti nízkopříjmovým skupinám obyvatel, dětem a důchodcům. Situaci by zlepšila také novelizace insolvenčního zákona podle původního senátního návrhu, která by usnadnila oddlužení. Dále se ztotožňujeme s návrhy Centra pro společenské otázky SPOT, podle kterého je třeba zvýšit nezabavitelnou částku, zohlednit v ní náklady na bydlení a zrušit zastropování částky, nad kterou lze provádět srážky ze mzdy bez omezení.²²
- Přijmout zákon, který upraví povinnosti obcí a vymezí kompetence orgánů státní správy v otázkách bydlení. Stát musí zajistit financování široké škály nástrojů pro řešení bytové nouze. V pilotním projektu v Brně se osvědčil přístup bydlení především (housing first), který představuje dobrou praxi pro ukončování bezdomovectví.

18 Zaměstnanost žen v roce 2016 byla podle počtu dětí (1, 2 a 3 děti): 38,2 %, 49,5 % a 40,7 %. Zatímco u mužů byla: 97,7 %, 98,3 % a 92,7 %. Srov. s ibid.

19 Ibid.

20 Ibid.

21 Křížková, A., Marková Volejníčková, R., Vohlídalová, M. .2018. Genderové nerovnosti v odměňování: problém nás všech. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 200 s. ISBN 978-80-7330-329-7. See: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/krizkova_markovavolejnickova_vohlidalova-genderove_nerovnosti_v_odmenovani-problem_nas_vsech.pdf (3.9.2019).

22 ZMĚNY NAŘÍZENÍ O NEZABAVITELNÝCH ČÁSTKÁCH Limity současného návrhu a možnosti jeho rozšíření. See: http://centrumspot.cz/wp-content/uploads/2019/01/SPOT_Navy%CC%81s%CC%8Ceni%CC%81-nezabavitelne%CC%81-c%CC%8Ca%CC%81stky_n%CC%81vrh-leden-2018.pdf (3.9.2019).

Řešení bytové krize bude vyžadovat zastavení privatizace obecních bytových fondů. Doporučujeme také zastavení příprav reformy vyplácení dávek na bydlení do doby, než bude uzákoněn robustní systém sociálního bydlení.

- Stát musí napravit existující segregaci a zastavit její další rozšiřování.²³ Je třeba zajistit kvalitní předškolní vzdělávání pro děti bez rozdílu etnicity a docílit rovnoměrného zastoupení romských i neromských žáků. Odborně připravit učitele na etnicky rozmanité třídní kolektivy a zajistit další personální (ne)pedagogickou podporu. Pro odstranění segregace bude také nezbytná sociální podpora rodičů dětí z vyloučených sociálních skupin.

²³ Ibid.

Cíl 13

Přijmout bezodkladná opatření na boj se změnou klimatu a zvládnání jejích dopadů

Arnošt Novák

Příspěvek se odkazuje ke třem následujícím podcílům:

13.1 Ve všech zemích zvýšit odolnost a schopnost adaptace na nebezpečí související s klimatem a přírodními pohromami

13.2 Začlenit opatření v oblasti změny klimatu do národních politik, strategií a plánování

13.3 Zlepšit vzdělávání a zvyšování povědomí o klimatické změně, rozšířit lidské i institucionální kapacity pro zmírňování změny klimatu, adaptaci na ni, snižování jejích dopadů a včasné varování

V České republice byly problémy spojené s klimatickými změnami dlouho odsouvány mimo veřejnou debatu a nebyly jejím tématem. Velkou roli v tom hráli popírači klimatických změn na čele s bývalým prezidentem Václavem Klausem, kteří byli dlouho schopni tuto debatu rámovat. Jednak jako něco co se neděje a/nebo co se děje, ale přirozeně, bez vlivu člověka. Podle průzkumu Eurobarometru z roku 2017 jen 6 % Čechů považovalo změny klimatu za globální problém číslo jedna. To bylo třetí nejmenší číslo v EU. Přesto ale pro 57 % Čechů klimatické změny představovaly velmi závažný problém a pro dalších 30 % závažný problém.¹

1 European Commission (2017) Special Eurobarometer 459 "Climate Change" Report. Dostupné z https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/support/docs/report_2017_en.pdf

V říjnu 2018 Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC) zveřejnil přelomovou zprávu, z níž vyplývá, že negativní dopady oteplení o 2 °C jsou ve srovnání s 1,5 °C výrazně vyšší a snížení emisí na úroveň vedoucí k oteplení o max. 1,5 °C je stále dosažitelným cílem.² To však vyžaduje zásadní změny jak ekonomické, tak politické, sociální a kulturní. Pro Českou republiku by to znamenalo zejména začít ihned odstavovat uhelné elektrárny, podporovat rozvoj obnovitelných zdrojů, včetně projektů obecních a občanských, motivovat k úsporám energie a začít měnit způsob hospodaření v krajině.³

Zpráva získala značnou pozornost médií, což může souviset s projevy sucha, které v posledních letech Česká republika pociťuje. Z posledních čtyř let byla tři suchá.⁴ Sucha doprovází kůrovcová kalamita, což podle Lesů ČR souvisí právě s klimatickými změnami⁵ a má katastrofální dopady především na hospodářské lesy. V posledních letech tak můžeme projevy klimatických změn vidět a doslova pociťovat na vlastní kůži. Klimatické změny dostávají tak čím reálnější podobu a stávají se předmětem veřejné debaty. Vedle samotných projevů klimatických změn, vědců, kteří na tento problém dlouhodobě upozorňovali a mezinárodních institucí (EU, OSN) se na nastolení tohoto tématu jakožto veřejné agendy v České republice podíleli i občanští aktivisté. Hnutí Limity jsme my⁶ od roku 2015 bojuje proti rozšiřování uhelných dolů a uhelným elektrárnám a od roku 2017 pořádá klimatické kempy, které doprovázejí přímé akce a občanská neposlušnost. Účast na kempech každoročně roste. Toto hnutí sehrálo důležitou roli v aktivizaci části mladší generace. To se projevovalo na přelomu roku 2018 až 2019, kdy vzniklo studentské hnutí Fridays for the Future, inspirované klimatickými stávkami švédské středoškolačky Greta Thunberg, které se podílelo na organizaci celosvětové stávky za klima i v České republice.⁷

Stávka získala velkou mediální pozornost a bezpochyby se podílela, spolu s dalšími faktory (sucho, mezinárodní debata, tlak mezinárodních institucí), na proměně veřejné debaty v ČR. Změnil se jazyk, kterým se v České republice včetně médií a politiky o změnách klimatu mluví a klimatické změny přestaly být podřadný problém.⁸

2 Centrum pro dopravu a energetiku (2018) Nová vědecká zpráva nastiňuje scénáře udržení globálního oteplení na 1,5 °C. Dostupné z <https://www.zmenaklimatu.cz/cz/aktuality/66-aktuality/aktuality/1566-zvlastni-zprava-ipcc-ke-globalnimu-oteplení-o-1-5-c>

3 Centrum pro dopravu a energetiku (2018) Nová vědecká zpráva nastiňuje scénáře udržení globálního oteplení na 1,5 °C. Dostupné z <https://www.zmenaklimatu.cz/cz/aktuality/66-aktuality/aktuality/1566-zvlastni-zprava-ipcc-ke-globalnimu-oteplení-o-1-5-c>

4 Volfová, T. (2019) Z posledních čtyř let byla tři suchá. A teď se zdá, že jsme na počátku dalšího, říká bioklimatolog Trnka, ČT24. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2792615-z-poslednich-ctyr-let-byly-tri-suche-a-ted-se-zda-ze-jsme-na-pocatku-dalsiho-rika>

5 Jouklová, E. (2019) Sucho a výkyvy teplot lesům neprospívají, lesníci vysazují dřeviny, které změně klimatu odolají, TZ Lesů ČR. Dostupné z <https://lesy.cz/tiskova-zprava/sucho-vykyvy-teplot-lesum-neprospivaji-lesnici-vysazuji-dreviny-kttere-zmene-klimatu-odolaji/>

6 Webová stránka Limity jsme my. Dostupné z <https://limityjsmemy.cz/about/>

7 Snopová, A. (2019) Politici se nestarají o klima, tak my nechodíme v pátek do školy. Se studentem Petrem Doubravským nejen o hnutí Fridays for Future. Respekt. Dostupné z <https://www.respekt.cz/spolecnost/kdyz-se-politici-se-nestaraji-o-klima-tak-my-nechodime-do-skoly>

8 Snopová, A. (2019) Politici se nestarají o klima, tak my nechodíme v pátek do školy. Se studentem Petrem Doubravským nejen o hnutí Fridays for Future. Respekt. Dostupné z <https://www.respekt.cz/spolecnost/kdyz-se-politici-se-nestaraji-o-klima-tak-my-nechodime-do-skoly>

Jedním z argumentů těch, kteří dnes popírají potřebu zásadnějších ekonomických, politických či technologických změn je, že příspěvek je zanedbatelný a že Česká republika oproti jiným velkým zemím za klimatické změny nemůže. To je omyl. V množství emisí skleníkových plynů na jednoho obyvatele je Česká republika v Evropské unii pátý největší a celosvětově dvacátý největší znečišťovatel.⁹ Česká republika sice plní to, co slíbila v rámci Pařížské dohody, tedy snížení emisí CO₂ minimálně o 40 procent do roku 2030. Česko však její podpis dosud téměř nic nestál – čtyřicetiprocentní snížení se počítá oproti roku 1990 a velkou část závazku vyřešila ekonomická transformace po pádu minulého režimu.¹⁰ Česká republika tak sice plní to, co po ní mezinárodní společenství vyžaduje, ale jen díky tomu, odkdy se pokles emisí počítá. Sama nedělá příliš nic navíc, ba naopak ekologičtí aktivisté ji vyčítají, že v rámci Evropské unie se i nadále staví proti snahám některých států o účinnější řešení změn klimatu a rychlejší snižování emisí skleníkových plynů.¹¹ Česká vláda tak sice rétoricky mitiguje a adaptuje zemi na klimatické změny, ale reálně nic nedělá. Naopak, schválila rozšíření těžby na hnedouhelném dole Bílina a prodloužení jeho provozu až do roku 2035.¹² Namísto aby využila šance, představované novými regulacemi znečištění ovzduší, rozhodla se pomoci provozovatelům starých uhelných elektráren vyhnout se limitům zachováním možnosti získat z nich výjimku. Jako první ji v červenci 2017 dostala elektrárna Chvaletice a ekologičtí aktivisté vyjadřují obavy, že podobný osud potká možná na konci letoška nejspínavější uhelnou elektrárnu Počerady, nezastaví-li vláda její plánovaný prodej Pavlu Tykačovi.¹³

Národní program snižování emisí zcela ignoruje uplatnění nových evropských limitů pro emise z uhelných elektráren, které budou účinné od srpna 2021. Neobsahuje konkrétní řešení, ale omezuje se na obecná „opatření“ na úrovni „vytváření podmínek“.¹⁴ Evropská komise v hodnocení klimaticko-energetických plánů členských zemí zase vytýká České republice zejména nízký cíl pro rozvoj účinných řešení a kroků potřebných k dosažení tohoto cíle.¹⁵

9 Boček, J., Jelen, T., Sedláček, Š. (2018) Za změny klimatu nemůžeme? Omyl, české emise CO₂ na hlavu patří mezi bohatými zeměmi k nejvyšším. Irozhlas. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/klima-co2-zneucistení-limity-brabec-cuz_1812110600_jab

10 Boček, J., Jelen, T., Sedláček, Š. (2018) Za změny klimatu nemůžeme? Omyl, české emise CO₂ na hlavu patří mezi bohatými zeměmi k nejvyšším. Irozhlas. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/klima-co2-zneucistení-limity-brabec-cez_1812110600_jab

11 Patočka, J. (2019) Česká vláda i nadále bojkotuje snahy o účinnější řešení změn klimatu. Deník Referendum. Dostupné z <http://denikreferendum.cz/clanek/29529-ceska-vlada-i-nadale-bojkotuje-snahy-o-ucinnejsi-reseni-zmen-klimatu>

12 Patočka, J. (2019) Ministerstvo životního prostředí schválilo rozšíření těžby uhlí na dole Bílina. Deník Referendum. Dostupné z <http://denikreferendum.cz/clanek/29925-ministerstvo-zivotniho-prostredi-schvalilo-rozsireni-tezby-uhli-na-dole-bilina>

13 Patočka, J. (2019) Uhelná komise jako zhmotnění vládního klimatického pokrytectví. Deník Referendum. Dostupné z <http://denikreferendum.cz/clanek/29938-uhelna-komise-jako-zhmotneni-vladniho-klimatickeho-pokrytectvi>

14 Hnutí Duha (2019) Vládní program pro snižování znečištění ovzduší je vágní, musí na něj navázat konkrétní kroky (Tisková zpráva). Dostupné z <https://hnutiduha.cz/aktualne/vladni-program-pro-snizovani-zneucistení-ovzduší-je-vagni-musi-na-nej-navazat-konkretni>

15 Hnutí Duha (2019) Budte mnohem ambicióznější, vzkazuje Evropská komise v hodnocení českého Klimaticko-energetického plánu. Potřebujeme přidat hlavně ve výrobě čisté elektřiny (Tisková zpráva). Dostupné z <https://hnutiduha.cz/aktualne/budte-mnohem-ambicioznejši-vzkazuje-evropska-komise-v-hodnoceni-ceskeho-klimatickeho-energetickeho-planu>

V tomto kontextu se Uhelná komise, kterou 30. července vytvořila vláda, jeví některým ekologickým aktivistům jako pokrytectví.¹⁶ Navíc složení komise kritizovaly ekologické organizace, podle nichž tam není zastoupen sektor čisté moderní energetiky a energetických úspor, chybí tam také obce ohrožené těžbou a spalováním uhlí a zástupce většiny zaměstnanců a zaměstnankyň v uhelných elektrárnách.¹⁷ Tuto skepsi ohledně složení komise posílilo i rozhodnutí poslaneckého Výboru pro životní prostředí, který do komise vybral Jana Zahradníka (ODS), známého pro své vyhraněné klimaskeptické a anti-ekologické postoje.¹⁸ Nicméně podle vyjádření ekologických organizací po prvním jednání komise na konci srpna, kterého se ještě poslanec Zahradník neúčastnil, v rámci komise panuje shoda, že by měla do 30. září 2020 doporučit co nejkonkrétnější datum konce těžby a spalování uhlí v ČR. V rámci komise také zaznívalo, že to musí být dříve než v polovině století. Nedílnou součástí výstupu komise musí být konkrétní doporučení. Ta by se měla týkat především zákonů a sociálních a ekonomických řešení zejména pro kraje, kde se uhlí těží a většinou spaluje.¹⁹ Nezbytnou součástí musí být také transformační kroky, které zajistí prosperitu zaměstnancům a obyvatelům, kterých se opatření klimatické akce přímo či nepřímo dotknou.

Doporučení

- Je nutné co nejdříve přijmout opatření k ukončení těžby a spalování uhlí v ČR. Nerozšiřovat další těžbu, neposkytovat výjimky a neprodávat elektrárnu Počerady, která je ve vlastnictví státu. Zároveň by stát měl v masové míře začít podporovat rozvoj a přechod na obnovitelné zdroje, lokální a občanské projekty.
- Klimatické změny nejsou jen spalování uhlí a elektrárny. Na fosilních palivech je závislé i zemědělství. Podle Zvláštní zprávy IPCC z letošního roku právě hospodaření s krajinou a zemědělství je další výrazný zdroj emisí skleníkových plynů. Proto je třeba transformovat zemědělství tak, aby hospodařilo udržitelně, plnilo roli ochrany krajiny a zajišťovalo kvalitní a dostupné potraviny pro všechny.
- Česká republika by měla přestat investovat do výstavby a podpory další fosilní infrastruktury, naopak by měla podporovat rozvoj udržitelné dopravy a energetiky. Namísto podpory individuálního automobilismu či letecké dopravy rozvíjet veřejnou dopravu.

16 Patočka, J. (2019) Uhelná komise jako zhmotnění vládního klimatického pokrytectví. Deník Referendum. Dostupné za <http://denikreferendum.cz/clanek/29938-uhelna-komise-jako-zhmotneni-vladniho-klimatickeho-pokrytectvi>

17 Hnutí Duha (2019) Uhelná komise by měla doporučit datum konce uhlí, harmonogram útlumu i konkrétní řešení (Tisková zpráva). Dostupné za <https://hnutiduha.cz/aktualne/uhelna-komise-mela-doporucit-datum-konce-uhli-harmonogram-utlumu-i-konkretni-reseni>

18 Kubala, R. (2019) Uhlí nemá ideologii. A kozel je Zahradníkem. Deník Referendum. Dostupné za <http://denikreferendum.cz/clanek/30084-uhli-nema-ideologii-a-kozel-je-zahradnikem>

19 Hnutí Duha (2019) Uhelná komise by měla doporučit datum konce uhlí, harmonogram útlumu i konkrétní řešení (Tisková zpráva). Dostupné za <https://hnutiduha.cz/aktualne/uhelna-komise-mela-doporucit-datum-konce-uhli-harmonogram-utlumu-i-konkretni-reseni>

- Při všech aktivitách klimatické akce je nezbytné myslet na ty, kterých se tyto změny negativně dotknou a ve spolupráci s nimi a s příslušnými institucemi i spolky hledat cesty dalšího rozvoje a zajištění prosperity zasažených obyvatel a zaměstnanců.
- Při výzvách, které před nás klimatické změny staví, však nelze spoléhat jen na politické a ekonomické elity. Jak ukazuje historie politiky klimatických změn, za posledních třicet lety, tedy od té doby, co se na mezinárodní úrovni klimatické změny oficiálně řeší, se vypustilo více emisí skleníkových plynů, než za celou předchozí historii. Řešení nelze nechat na elitách, je potřeba rozvoj občanské společnosti, která bude spravedlivý přechod k bez fosilní společnosti nejen na stávajících politických a ekonomických elitách požadovat, ale také sama prosazovat a realizovat.

Cíl 16

Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních

Hana Zoor Svačinková

Příspěvek se odkazuje ke třem následujícím podcílům:

16.1 Výrazně snížit všechny formy násilí a související míru úmrtnosti všude na světě

16.3 Podporovat svrchovanost práva na národní i mezinárodní úrovni a zajistit rovný přístup ke spravedlnosti pro všechny

16.4 Do roku 2030 výrazně snížit pohyb nezákonných finančních prostředků a zbraní, usilovat o navrácení odcizeného majetku a bojovat proti všem formám organizovaného zločinu

Česká republika se prostřednictvím vývozu zbraní a dalšího vojenského materiálu podílí na rozdmýchávání ozbrojených konfliktů a udržování válečného stavu, podporuje i násilné autoritářské režimy. Do škol se také dostalo téma obrany státu, které silně tlačí Ministerstvo obrany, oproti tomu téma mírového řešení konfliktů zůstává upozaděno. Přitom v Cílech udržitelného rozvoje na období do roku 2030 patří mezi hlavní priority prosazování míru.

Implementace agendy 2030 pro udržitelný rozvoj (Cílů udržitelného rozvoje) v České republice, přijatá v roce 2018, se jen velmi okrajově věnuje obchodu se zbraněmi. V rámci cíle SDG 16 se ČR zavazuje, „na mezinárodní i národní úrovni podporovat opatření zamezující nelegálnímu obchodu se zbraněmi“, do roku 2030 chce, „významně snížit toky nezákonných finančních prostředků a zbraní.“ Konkrétní kroky však dokument neobsahuje.¹

Naproti tomu vyvstává otázka, jak Česká republika přispívá k naplňování závazků, jako „výrazně snížit všechny formy násilí a související míru úmrtnosti všude na světě“ nebo „podporovat svrchovanost práva na národní i mezinárodní úrovni a zajistit rovný přístup ke spravedlnosti pro všechny.“ V posledních letech totiž sledujeme trend zvyšujících se výdajů na obranu, spojený s navyšováním počtu vojáků a vojaček Armády České republiky. Budoucí rekruti jsou vyhledáváni i mezi žáky a žákyněmi základních škol. Česká republika se tak podílí na celosvětových závodech ve zbrojení i na militarizaci společnosti, především mládeže.

Rámec: zvyšující se výdaje na obranu

V roce 2018 byly podle Stockholmského mezinárodního mírového výzkumného institutu (SIPRI) celosvětové výdaje na obranu nejvyšší od dob studené války,² což přispívá k novým závodům ve zbrojení, na kterých se podílí i Česká republika. Ta sice plánuje zvyšovat své výdaje na obranu tak, aby postupně dosáhla kýžených 2 % HDP, k čemuž se zavázala NATO, avšak mezi lety 2011 až 2018 se výdaje ČR na obranu ustálily na 1,0-1,1 % HDP, což jsou nejnižší hodnoty vzhledem k výsledku hospodaření za posledních 30 let. Vzhledem k rostoucímu HDP však úměrně rostou i výdaje na obranu. Na rok 2019 je plánováno ze státního rozpočtu vyčlenit na obranu celkem 66,7 miliard korun, tedy 1,19 % HDP.³ ČR je za tyto nízké investice kritizována ostatními členskými státy NATO a plánuje navýšit výdaje na obranu na 2 % HDP už od roku 2024.

Česká politická veřejnost je nakloněná zvyšování vojenských výdajů, což dokresluje diskuze z března 2019. Poslanec České pirátské strany Mikuláš Ferjenčík na svém facebookovém profilu kritizoval závazek 2 % HDP pro NATO, napsal, že za ušetřené peníze by zvedl platy učitelům či důchody, za což se mu dostalo kritiky od vládních i opozičních stran. V diskusi se poté ukázalo, že Piráti ve skutečnosti chtějí ke 2 % HDP investovaných do obrany směřovat, avšak v delším časovém horizontu. Se zvyšováním výdajů na obranu z parlamentních stran nesouhlasí SPD, která kritizuje hlavně zahraniční mise armády, a politici KSČM, kteří by nejraději z NATO vystoupili.⁴

1 Informační centrum OSN v Praze: SDG 16. Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních. <https://www.osn.cz/sdg-16-podporovat-mirove-a-inkluzivni-spolecnosti-pro-udrizitelny-rozvoj-zajistit-vsem-pristup-ke-spravedlnosti-a-vytvorit-efektivni-odpovedne-a-inkluzivni-institute-na-vsech-urovnic/>

2 SIPRI: Trends in world military expenditure, 2018. <https://www.sipri.org/publications/2019/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2018>

3 SIPRI: Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>; Ministerstvo obrany ČR: Resortní rozpočet. <http://www.mocr.army.cz/finance-a-zakazky/resortni-rozpocet/resortni-rozpocet-5146/>

4 Novinky.cz: Piráti se bouří: Dvě procenta armádě je moc. Schytili to od Babiše i od opozice, 10. 4. 2019. <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/pirati-se-bouri-dve-procenta-armade-je-moc-schytili-to-od-babise-i-od-opozice-40279446>

Dalším požadavkem NATO je, že 20 % z nákladů na obranu bude investováno do modernizace a zvyšování bojeschopnosti armády - Česká republika je v současnosti na cca 11 %. Růst těchto výdajů má pro Armádu ČR dvě roviny, jednou je modernizace stávajícího arzenálu vojenské techniky, druhou potom zvyšování personálního stavu armády.

Militarizace mládeže v českých školách

Armáda ČR na začátku roku 2018 spustila náborovou kampaň, která by měla zajistit zvednutí stavů armády z asi 24 tisíc lidí na konci roku 2017 až na 30 tisíc vojáků a vojáků v roce 2025.⁵ Přitom důvěra v armádu se u obyvatelstva stále zvyšuje. V březnu 2019 podle CVVM důvěřovalo armádě 70 % obyvatel. Je tedy nejdůvěryhodnější veřejnou institucí.⁶ A to přesto, nebo možná právě proto, že s profesionalizací byla armáda vyčleněna na okraj běžného života.

Téma "obranu státu" je součástí rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání (RVP ZV) od září 2013.⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) je do nich zařadilo bez širší veřejné diskuze na žádost Ministerstva vnitra (MV) a Ministerstva obrany (MO). Vyučující jsou tak nuceni téma uchopit a vyučovat. V realizaci jim pomáhá především program MO POKOS (Příprava občanů k obraně státu). Vojáci dětem z druhého stupně základních škol během prezentačních programů představují teorii, zdravotědu, chemickou přípravu, zbraně, sebeobranu i zahraniční mise. POKOS vydal své metodické materiály a školí pedagogy i pedagogy. Mimo to pořádá různé soutěže i veřejné prezentace armády zaměřené na cílovou skupinu dětí, včetně dětských dnů. Program přerozděluje každý rok asi 2,5 milionu korun dalším subjektům prostřednictvím dotačních titulů.⁸

Při programech POKOS je členství v armádě podáváno jako hrdinství, dobrodružství, používání zbraní je prezentováno jako forma zábavy a hry. Na základě kritiky ze strany Stálé konference asociací ve vzdělávání (SKAV)⁹ v roce 2016 uznalo MO některá pochybení a na základě toho se rozhodlo sjednat nápravu - např. nedávat při prezentacích ve školách zbraně dětem do ruky, doplnit do příručky důraz na diplomatické řešení konfliktů. Při realizacích POKOSu na školách je však stále patrná náborová linka a lákání nových rekrutů a rekrutek do armády.

I nyní během programů POKOS dochází ke skutečnostem, které přinejmenším překvapují, avšak mohou být považovány také za projevy militarizace mládeže - soutěže o ceny v kreslení obrázků s vojenskou tematikou pro první stupeň ZŠ, nejasná proškolnost či

5 iDnes.cz: Armáda spustila nový náborový web. Chce přijmout 2 000 profesionálů, 19. 1. 2018. [https://kariera.army.cz/](https://zpravy.idnes.cz/armada-nabor-profesional-vojak-rekrutace-web-internet-ppm-/zpr_nato.aspx?c=A180119_140319_zpr_nato_inc; Armáda ČR: Tvoje kariéra vojáka v ozbrojených silách. <a href=)

6 Centrum pro výzkum veřejného mínění: Důvěra k vybraným institucím veřejného života, březen 2019. <https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/politicke/politicke-ostatni/4897-duvera-k-vybranim-institucim-verejneho-zivota-brezen-2019>

7 Národní ústav pro vzdělávání: RVP pro základní vzdělávání. <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

8 Příprava občanů k obraně státu (POKOS). <http://pokos.army.cz>

9 Stálá konference asociací ve vzdělávání (SKAV): Stanovisko SKAV k tématu výchovy k obraně státu. <http://www.skav.cz/?p=2076>

pedagogické vzdělání vojáků prezentujících činnost armády, zbraně ve školách, uplácení dětí dárečky s vojenskou tematikou, simulace zásahu elitních jednotek přímo ve škole a jiné. Vliv těchto aktivit na děti je velmi sporný. Proklamovaný důraz na mírová řešení konfliktů ztrácí význam ve chvíli, kdy při realizacích POKOS převažuje obraz zapojování armády způsobem, který je dětem představován jako atraktivní.

1. dubna 2019 byla vládou schválena Koncepce přípravy občanů k obraně státu 2019 - 2024,¹⁰ kterou připravilo Ministerstvo obrany ve spolupráci s POKOS. Stěžejním úkolem koncepce je příprava dětí na základních a středních školách k obraně státu. Na školení POKOS se přitom zatím neobjevili pedagogové ze 74% základních škol v ČR a o obraně státu se neučí ani na pedagogických vysokých školách. Proto mají být nově proškoleni všichni budoucí pedagogové a pedagožky. To samé se týká všech ředitelů a ředitelky základních škol. POKOS bude nabízet v každém kraji minimálně dvě školení pro stávající pedagogy ročně. MO bude spolurozhodovat o udělování akreditace MŠMT pro novou oblast "obrana státu", má mít také možnost recenzovat příslušné učebnice a učební texty. Má se navýšit počet lidí věnujících se POKOSu profesně o celkem čtyři lidi na každém krajském velitelství. Prioritu mají sociální sítě, web, soutěže vědomostní i kreativní, mobilní aplikace, deskové i jiné hry, e-learning, propagační a informační materiály pro děti i dospělé.

K tomu, aby mohla být příprava občanů k obraně státu podle Koncepce funkční, je třeba do roku 2020 novelizovat zákon č. 222/1999 Sb. o zajišťování obrany ČR. Samostatný zákon o připravenosti občanů k obraně státu totiž neprošel Legislativní radou vlády. Předmětem změny má být také příprava občanů k obraně státu ve stavu míru mimo brannou povinnost, na čemž by se měly podílet i spolky, církve a další právnické osoby, které by získaly akreditaci a následně i metodickou podporu či finanční podporu od MO, které by také provádělo kontroly realizací. Tyto subjekty by potom měly zajišťovat zejména sportovní či volnočasové branné aktivity pro mládež i dospělé, např. pobyty v přírodě, tábory, tematické dny, kurzy, přednášky, semináře. Počítá se s náklady 200 milionů ročně na vzniku systému a provoz zastřešujícího organizačního celku zajišťujícího dobrovolnou přípravu občanů k obraně státu, a to včetně peněz na dotace.

Účast dalších subjektů na přípravě občanů k obraně státu však může být rozporuplná. Samo MO rámuje předávání bezpečnostních témat ve školách jako součást výchovy k vlastenectví. Přitom už v minulosti se do vzdělávání pokusily pronikat domobranné spolky. To je i případ proruské organizace Československých vojáků v záloze za mír, kteří pořádali branné dny na základních školách v Moravskoslezském kraji.¹¹ Takovéto spolky by mohly být prostřednictvím udělování akreditací sice vyloučeny, avšak není zřejmé, na základě jakého klíče budou další aktéři vybíráni. Podle BIS sice činnost domobranných spolků značně poklesla spolu se snížením aktuálnosti domnělého ohrožení stran migrační krize, nicméně jejich proruská orientace je nadále vážným rizikem pro bezpečnostní

10 Ministerstvo obrany ČR, Informační servis: Vláda schválila Koncepti přípravy občanů k obraně státu, 2. 4. 2019. <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vlada-schvalila-koncepci-pripravy-obcanu-k-obrane-statu-209687/>

11 Aktuálně.cz: Proruští záložáci pohasli, pořádají ale akce pro školy. Ministerstvo nic nezmuže, i když je proti, 21. 5. 2018. <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/prurusti-zalozaci-pohasli-poradaji-ale-akce-pro-skoly-minist/r~87ab23845d0b11e8a1e90cc47ab5f122/>

situaci v ČR.¹² Otázky vyvolává například pobídka ke spolupráci na vzdělávání v tématu dobrovolné přípravy k obraně státu ze strany POKOS spolku LEX – sdružení na ochranu práv majitelů zbraní.¹³ Souvislost činnosti spolku LEX s tématem obrany státu je minimálně diskutabilní.¹⁴

Vyvstává tedy otázka, kdo ohlídá hlídače? Jakou roli v celém procesu bude nadále hrát MŠMT, které dosud dává od tématu obrany státu spíše ruce pryč? Bude brát MO jako garant realizací ohledy na připomínky ze strany občanské společnosti? A bude pro ně vůbec utvořen prostor?

České závody ve zbrojení

Se zvýšením výdajů na obranu souvisí plán na modernizaci techniky Armády ČR – do roku 2027 chce investovat do nákupu nové techniky přes 100 miliard korun. Nejdražší položkou by mělo být 210 pásových bojových vozidel pěchoty, dále 12 vrtulníků, 52 děl, protiletadlový komplet krátkého dostřelu a dva nové letouny CASA. V plánu je také modernizace tanků i stíhacích letounů či nákup dronů.¹⁵ V období 2019 až 2021 dojde například k nákupu 71 nákladních automobilů Tatra z holdingu Czechoslovak Group.¹⁶

Převážně z administrativních důvodů se nákupy pro armádu protahují. Víc jak dva roky se například domlouvá nákup izraelských radarů MADR.¹⁷ Pochybnosti budí také protahovaný nákup víceúčelových vrtulníků z USA.¹⁸

Růst výdajů na obranu podporuje rozvoj českého zbrojařského průmyslu, který je možné sledovat zejména prostřednictvím exportu zbraní a dalšího vojenského materiálu. Český export zbraní prozatím dosáhl vrcholu v roce 2016, kdy hodnota vývozu z ČR činila 689 milionů eur. V roce 2018 putovaly z Česka zbraně za 545,5 milionu eur, což znamená pokles

12 Bezpečnostní informační služba (BIS): Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2017, 3. 12. 2018. <https://www.bis.cz/vyrocní-zpravy/vyrocní-zprava-bezpecnostni-informacni-sluzby-za-rok-2017-d85907e6.html>

13 POKOS: Ministerstvo obrany podporuje branné spolky již dnes, Ivan Gerhát, 21. 4. 2019. <http://www.pokos.army.cz/aktuality/ministerstvo-obrany-podporuje-branne-spolky-jiz-dnes>

14 „Usilujeme o zachování práva každého řádného občana na držení zbraně pro účely sebeobranu, sportu, myslivosti, k výkonu povolání nebo zaměstnání či ke sběratelským účelům. Zasazujeme se o zachování práva na efektivní sebeobranu a zlepšení pozice obránce na úkor útočníka. Našími aktivitami bráníme v rámci ČR opakovaní scénářů známých z ostatních zemí Evropy, kde došlo k výraznému omezení těchto práv.“ LEX, Sdružení na ochranu práv majitelů zbraní. <https://gunlex.cz/o-lex>

15 Armáda ČR: Modernizační projekty AČR. <http://www.acr.army.cz/technika-a-vyzbroj/modernizacni-projekty-acr-125478/>

16 Lidovky.cz: Armáda posílí o 71 vozů Tatra. Ministerstvo obrany plánuje nákup za 720 milionů korun, 2. 12. 2018. https://www.lidovky.cz/domov/ministerstvo-obrany-hodla-nakoupit-nove-vozy-az-za-720-milionu-koron.A181202_111257_In_domov_ele

17 Euro: Metnarova zpátečka: nákup izraelských radarů MADR se opět odkládá, 9. 5. 2019. <https://www.euro.cz/byznys/metnarova-zpatecka-nakup-izraelskych-radaru-madr-se-opet-odklada-1450404>

18 Ekonomický deník: Skandál na ministerstvu obrany, zmizel důležitý polský dopis. Aneb, jak se (ne)nakupovaly nové vrtulníky za miliardy. Řešilo se i politické zadání náměstka ministra, 5. 5. 2019. <https://ekonomicky-denik.cz/skandal-ministerstvu-obrany-zmizel-dulezity-polsky-dopis-aneb-se-nenakupovaly-nove-vrtulniky-za-miliardy-resilo-se-i-politicke-zadani-namestka-ministra/>

zhruba na hodnotu vývozu uskutečněných v roce 2015, oproti roku 2013 jde však stále o hodnotu takřka dvojnásobnou.¹⁹ Z celkového exportu, který v roce 2018 dosahuje asi 4,4 bilionu korun, tvoří vývoz zbraní asi 0,3 %.

Problematickým aspektem vývozu zbraní zůstává jejich vývoz do nedemokratických zemí či autoritářských režimů, které porušují lidská práva svých obyvatel, i do zemí přímo zapojených do ozbrojených konfliktů. Přičemž takové vývozy jsou v rozporu se Společným postojem Rady 2008/944/SZBP.²⁰ Oproti předchozím letům v roce 2018 vývozy českých zbraní do některých zemí hrubě porušujících lidská práva sice poklesly, ale neustaly. Jedná se především o problematické vývozy zbraní do Egypta (2016: 41,9 mil. eur, 2018: 2,2 mil. eur), Saúdské Arábie (2014: 70 mil. eur, 2018: 4,2 mil. eur) a Spojených arabských emirátů (2016: 52 mil. eur, 2018: 9,65 mil. eur). Tyto země nejenže vězní své politické odpůrce, novináře či zástupce a zástupkyně občanské společnosti, ale navíc jsou od jara 2015 zapojeny do války v Jemenu, kde dochází k jedné z nejhorších humanitárních krizí současnosti a kde jsou páčány válečné zločiny i ze strany spojenců vedených Saúdskou Arábií. Evropský parlament proto v této souvislosti vyzval členské státy k zastavení vývozu zbraní do Saúdské Arábie, a to celkem dvakrát.²¹ Podle Amnesty International přes Spojené arabské emiráty dochází také k vyzbrojování povstaleckých jemenských jednotek, a to i českými zbraněmi.²² Na sklonku roku 2018 putovala do Spojených arabských emirátů i zásilka s víc jak 57 miliony českých nábojů přes Rotterdamský přístav. To vzbudilo pozdvižení v nizozemském parlamentu, který vývozy zbraní do Spojených arabských emirátů, Egypta i Saúdské Arábie v listopadu 2018 zakázal právě kvůli probíhající válce v Jemenu.²³

Opětovné zvýšení hodnoty vývozu zbraní z Česka sledujeme u Vietnamu ovládaného autoritářskou komunistickou stranou, kam byl v roce 2018 vyvezen český vojenský materiál takřka odpovídající hodnotě z roku 2013. V roce 2013 byl Vietnam největším odběratelem českých zbraní (2013: 43,3 mil. eur, 2018: 40,3 mil. eur). Odběr zbraní probíhal i přes zatýkáni a věznění kritiků vlády, včetně blogerů.²⁴ Rapidně se zvýšil také vývoz zbraní na Ukrajinu (2017: 2,9 mil. eur, 2018: 17,2 mil. eur), na jejímž území probíhá ozbrojený

19 Ministerstvo průmyslu a obchodu: Výroční zprávy o kontrole vývozu vojenského materiálu, ručních zbraní pro civilní použití a zboží a technologií dvojího užití v ČR za rok 2018, 8. 7. 2019. <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/licencni-sprava/vyrocní-zpravy-o-kontrolé-vývozu-vojenského-materiálu--ručních-zbraní-pro-civilní-použití-a-zboží-a-technologieí-dvojího-užití-v-cr--247458/>

20 EUR-Lex: Společný postoj Rady 2008/944/SZBP ze dne 8. prosince 2008, kterým se stanoví společná pravidla pro kontrolu vývozu vojenských technologií a vojenského materiálu. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32008E0944>

21 Evropský parlament: Usnesení Evropského parlamentu ze dne 25. února 2016 o humanitární situaci v Jemenu (2016/2515(RSP)). http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0066_CS.html; Usnesení Evropského parlamentu ze dne 13. září 2017 o vývozu zbraní: provádění společného postoje 2008/944/SZBP (2017/2029(INI)). http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0344_CS.html

22 Amnesty International ČR: Jemen: Spojené arabské emiráty bezohledně zásobují ozbrojence zapaními zbraněmi. I tmi z Česka, 5. 2. 2019. <https://www.amnesty.cz/case/zbrane-jemen>

23 Deník Referendum: České náboje putují do jemenské války. V Nizozemí se tomu diví. Hana Zoor Svačinková, 2. 7. 2019. <http://denikreferendum.cz/clanek/29812-ceske-naboje-putuji-do-jemenske-valky-v-nizozemi-se-tomu-divi>

24 Svobodná média v zemi prakticky neexistují, stejně jako nezávislé odbory, organizace na ochranu lidských práv či opoziční politická sdružení. Freedom House: Freedom in the world 2018: Vietnam. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/vietnam>

konflikt s Ruskou federací. Stabilní jsou dodávky zbraní do Izraele (2017: 20,2 mil. eur, 2018: 15,3 mil. eur), s nímž Česká republika prohlubuje vojenskou spolupráci, i přes brutální porušování lidských práv při okupaci Západního břehu Jordánu a blokády Pásmu Gazy.²⁵

Přední čeští političtí představitelé zbrojařský průmysl protěžují coby strategické odvětví a většina z nich je proto zbrojařským obchodům příznivě nakloněna. Zástupci českých zbrojařských firem se pravidelně účastní českých diplomatických delegací do zemí, v nichž jsou hrubě porušována lidská práva, například do Vietnamu s Alexandrem Vondrou v roce 2012, Egypta s Lubomírem Zaorálkem v roce 2016 nebo Izraele s Milošem Zemanem v roce 2018.

Také prezident České republiky Miloš Zeman je dlouhodobým podporovatelem obchodu se zbraněmi. V roce 2017 na zbrojařském veletrhu IDET v Brně pronesl, že: „...zbrojní průmysl je průmysl jako každý jiný a zbrojní exportéry je třeba podporovat jako každé jiné.“²⁶ Vymezil se také proti, podle něj příliš přísné, licenční politice. Přitom firma, kterou tehdy vlastnil jeden z předních českých zbrojařů Jaroslav Strnad,²⁷ věnovala ve stejném roce na prezidentskou kampaň Miloše Zemana 2 miliony korun. V říjnu 2018 byl Jaroslav Strnad prezidentem vyznamenán za zásluhy o stát v hospodářské oblasti. Následně s prezidentem odletěl do Číny, kam by rád prodal radary či podvozky Tatra.²⁸ Firmy napojené na Jaroslava Strnada jsou obviňovány například z nelegálního obchodování s municí v Albánii.²⁹ Podezřelý je i vývoz houfnic a raketometů z holdingu Czechoslovak Group, které putovaly ze Slovenska přes Izrael až do Ázerbájdžánu, tedy do země, která vězni své politické odpůrce a je ve válečném konfliktu se sousední Arménií ohledně oblasti Náhorního Karabachu, a právě proto se evropské země zavázaly tam zbraně nevyvážet.³⁰

Vývozy zbraní a vojenského materiálu povoluje Ministerstvo průmyslu a obchodu, které uděluje licence a zpracovává data o vývozech do výročních zpráv, které potom schvaluje vláda. Z hlediska lidských práv a dodržování mezinárodních závazků posuzuje jednotlivé vývozy Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV ČR), které má na udělování licencí právo

25 iDnes.cz: Češi cvičili v Izraeli s elitní jednotkou určenou ke krocení Palestinců, 18. 8. 2017. [https://www.irozhlas.cz/ekonomika/l-159-aero-vodochody-izrael-spoluprace_1804251639_pj](https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/duvdevan-izrael-palesinci-ceska-armada.A170818_144433_zahranicni_aha; iRozhlas: Aero Vodochody se dohodlo na spolupráci s Izraelci. Vylepší L-159 a pomůžou je prodat na nových trzích, 25. 4. 2018. <a href=)

26 Veletrhy Brno: Projev na zahájení veletrhu IDET: Prezident Miloš Zeman, 1. 6. 2017. <https://www.bvv.cz/iset/aktuality/projev-na-zahajeni-veletrhu-idet-prezide1/>

27 Holding Czechoslovak Group převedl zakladatel Jaroslav Strnad na svého syna Michala Strnada od 26. 1. 2018. Czechoslovak Group: Czechoslovak Group ovládá Michal Strnad, syn zakladatele, 15. 2. 2018. <https://czechoslovakgroup.cz/novinka-czechoslovak-group-ovlada-michal-strnad-syn-zakladatele>

28 Hospodářské noviny: Do Číny s prezidentem Zemanem letí i zbrojař Strnad, který mu sponzoroval kampaň. Bude nabízet radary, 2. 11. 2018. <https://archiv.ihned.cz/c1-66323100-do-ciny-s-prezidentem-zemanem-leti-i-zbrojar-strnad-ktery-mu-sponzoroval-kampan-bude-nabizet-radary>

29 Investigace.cz: Válečný milionář: Jak hlavní sponzor Zemanovy kampaně vtrhl do balkánských municních skladů, 24. 1. 2018. <https://www.investigace.cz/valecny-milionar-jak-hlavni-sponzor-zemanovy-kampane-vtrhl-do-balkanskych-municnich-skladu/>

30 Česká televize, ČT24: Zbrojař Strnad dál dodává do Ázerbájdžánu. Zbraně posílá přes Izrael, úřady prý o ničem neví, 18. 6. 2018. <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2513533-zbrojar-strnad-dal-dodava-do-azerbajdzanu-zbrane-posila-pres-izrael-urady-pry-o-nicem>

veta.³¹ Přesto samo MZV ČR vybízí k prodeji zbraní do problematických oblastí.

Páté vydání Mapy globálních oborových příležitostí MZV ČR pro roky 2018 a 2019 vybízí zbrojní průmysl k navázání výhodných obchodních styků ve světě.³² Jednou z příležitostí pro zbrojaře má být vyzbrojení armády a policie Demokratické republiky Kongo (DRK), kam se ministerstvo nezdráhá vybízet k vývozům výbušnin a střelných zbraní. MZV ČR také věří, že brzy padne embargo na humanitární krizi zmítaný Jemen, ihned poté tam doporučuje vyvázet střelné zbraně a bomby. Mezi dalšími zeměmi, které v této příručce mají nalákat české zbrojaře, najdeme také Keňu, Nigérii, Ugandu, Maroko, Afghánistán, Ázerbájdžán nebo Bangladéš. Možné ohrožení lidských práv ze strany českých zbraní není v této publikaci zmiňováno.

Vnímání vývozu zbraní pouze jako ekonomického jednání je problematické především z dlouhodobého hlediska. Zbraně podléhají specifickým pravidlům obchodování právě z toho důvodu, že se nejedná o běžné zboží, ale nástroje, které mohou napomáhat ve zločineckém jednání nebo v jednání, které je v rozporu s ochranou lidských práv - a to až v řádu desítek let od uskutečněných vývozů. I proto je při povolování obchodu s vojenským materiálem nutná zvláštní obezřetnost.

Problematika vývozu zbraní ve vztahu k lidským právům bohužel není významným tématem v politice, médiích ani v akademické sféře. Ojedinělý je proto příspěvek Jakuba Eberleho z Centra evropské integrace Ústavu mezinárodních vztahů z ledna 2019, v němž vyzývá k větší veřejné kontrole a transparentnosti českých vývozů zbraní po vzoru Německa.³³

Kontrola dopadu vývozů českých zbraní na lidská práva, ze strany organizací občanské společnosti, je také jedním ze závazků Národního akčního plánu pro byznys a lidská práva na období 2017-2022.³⁴ Podle tohoto dokumentu je žádoucí „...konat pravidelná setkání mezi Ministerstvem zahraničních věcí, Ministerstvem průmyslu a obchodu a nevládním sektorem k otázkám transparentnosti a lidských práv při obchodu s vojenským materiálem“, a také „...nabídnout veškerou potřebnou součinnost a pomoc Podvýboru pro akvizice Ministerstva obrany, obchod s vojenským materiálem a inovace armády České republiky Poslanecké sněmovny Parlamentu za účelem pravidelného hodnocení lidskoprávních rizik udělených vývozních licencí a uskutečněných vývozů vojenského materiálu.“

Přitom kontrola ze strany veřejnosti, potažmo organizací občanské společnosti, je omezená na informace, které jsou poskytovány veřejně, ať už jde o investice do armádní techniky

31 MPO je zodpovědné za povolování vývozů vojenského materiálu a garantuje celý licenční proces, musí však získat souhlas dalších rezortů – obrany, vnitra a zahraničních věcí. Za ochranu lidských práv v cílových zemích je zodpovědné Ministerstvo zahraničních věcí ČR. To má u každé povolované zakázky zvážit, zda české zbraně nepříspějí k potlačování lidských práv ve světě.

32 Ministerstvo zahraničních věcí ČR: Mapa globálních oborových příležitostí 2019/2020, 10. 7. 2018. https://www.mzv.cz/ekonomika/cz/udalosti/mapa_globalnich_oborovych_priležitosti_1.html

33 Ústav mezinárodních vztahů Praha: Jakub Eberle: České zbrojní exporty potřebují silnější demokratickou kontrolu a vyšší transparentnost, 21. 1. 2019. <https://iir.cz/article/jakub-eberle-ceske-zbrojni-exporty-potrebuji-silnejsi-demokratickou-kontrolu-a-vyssi-transparentnost>

34 Národní informační portál o CSR: Národní akční plán pro byznys a lidská práva na období 2017-2022, 23. 10. 2017. <https://www.narodniportal.cz/legislativa/narodni-akcni-plan-pro-byznys-a-lidska-prava-na-obdobi-2017-2022/>

či o vývoz zbraní do zahraničí. Bohužel těchto informací není k dispozici mnoho a často se jedná o informace zastaralé nebo značně nepřesné - výroční zpráva o vývozu zbraní je vydávána až v létě následujícího roku, navíc z ní nelze přesně zjistit, jaký materiál byl kam dodán,³⁵ a tak není možné se vyjadřovat k vydávaným licencím aktuálně. Uvedená data také bývají nekonzistentní s těmi, která MPO poskytuje Evropské unii.³⁶ To vše znesnadňuje efektivní veřejnou kontrolu.

Doporučení:

- MŠMT by mělo zajišťovat, že pedagogičtí pracovníci, kteří se účastní realizací POKOS na školách, získají podporu pro kritické zhodnocení proběhlých programů s žáky a žákyněmi. Jde o prezentační program Armády ČR, a jako takový by měl být učiteli a učitelkami předáván dětem - v diskuzi o proběhlých programech a o možných řešeních konfliktů, kdy je účast armády až krajním řešením.
- Je třeba poskytnout podporu za strany MŠMT pro rozvoj metodik mírového vzdělávání, které dosud ve školách není příliš akcentováno.
- Především je potřeba monitorovat aktivitu Ministerstva obrany ve vztahu ke vzdělávání a výchově a upozorňovat na to, že přítomnost armády ve školách není v demokratických společnostech samozřejmostí a že armáda je složkou zasahující až ve stavu nouze. To je úkolem občanské společnosti.
- MZV ČR by se mělo zasazovat za ochranu lidských práv ve světě a informovat o tom české obyvatelstvo. Ekonomická diplomacie by neměla být protěžována na úkor lidských životů, které mohou být zasaženy ozbrojenými konflikty nebo ohroženy represí ze strany diktátorských režimů. Byznys nesmí být v naší zahraniční politice nadřazen lidským právům.
- MZV ČR by mělo ihned zastavit vývozy zbraní, které jsou v rozporu se Společným postojem Rady 2008/944/SZBP, což se podle Evropského parlamentu týká právě vývozu vojenského materiálu do Saúdské Arábie.
- MPO a MZV ČR by měly do diskuze o vývozu zbraní a vojenského materiálu z ČR zahrnout aktéry občanské společnosti, především organizace zabývající se ochranou lidských práv.
- MPO by mělo zajistit, aby zprávy o vývozech zbraní byly transparentnější, častější a včasnější. Udávaná data v českých zprávách by se měla shodovat s daty poskytovanými Evropské unii.

35 Neuvádí se zde typy vyvezených zbraní či vojenského materiálu, ale jen poměrně široké „skupiny vojenského materiálu,“ z nichž není jasné, zda se vyvezl například tank, anebo nákladní vozidlo. Zpráva za rok 2018 vyšla až v červenci 2019.

36 NESEHNUTÍ: Zbrojením pro mír a stabilitu?, 20. 9. 2018. <http://nesehnuti.cz/vystupy/zbrojenim-pro-mir-a-stabilitu/>

Cíl 17

Oživit globální partnerství pro udržitelný rozvoj a posílit prostředky pro jeho uplatňování

Robert Stojanov

Úvod

Rozvojová politika České republiky má dlouholetou tradici ještě z dob bývalého socialistického Československa, které se významně ekonomicky i politicky angažovalo v rozvojových regionech po celé období po roce 1945. Z dostupných zdrojů je možno vyčíst, že se nejčastěji jednalo o obchodní spolupráci realizovanou formou dodávek investičních celků a v případě speciálních vládních úvěrů o dodávky tzv. speciální techniky (zbraní) nebo dodáním služeb expertů. Ty byly financovány místními vládami z vlastních zdrojů nebo pomocí československých vládních (firemních) úvěrů.¹

Novodobá česká rozvojová pomoc byla opětovně nastartována od roku 1995 po vstupu ČR do klubu zemí OECD.² Jednou z jejich hlavních deklarovaných strategií měl být přenos zkušeností z procesu politické a ekonomické transformace v 90. letech do zemí „Jihu“ a východní Evropy. To se však stalo více mýtem než skutečností.³ Při psaní příspěvku byly analyzovány informace a data z primárních zdrojů, jako jsou Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Ministerstvo financí ČR.

17.1 Posílit mobilizaci domácích zdrojů, mimo jiné prostřednictvím mezinárodní podpory rozvojem zemím, ke zlepšení domácích kapacit pro výběr daní a dalších příjmů

1 Podrobněji viz Zídek, P.; Sieber, K. (2007): Československo a subsaharská Afrika v letech 1948-1989. Praha: Ústav mezinárodních vztahů a Zídek, P.; Sieber, K. (2009): Československo a Blízký východ v letech 1948-1989. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

2 Jelínek, P. (2002): Česká zahraniční rozvojová pomoc na počátku 21. století. *Mezinárodní otázky*. 11(3): 11-19.

3 Horký, O. (2012): Jak posílit koherenci českých politik pro mezinárodní rozvoj? Realistický přístup v oblastech migrace, obchodu a zemědělství. *Policy Paper ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.

17.2 Plně realizovat závazky rozvinutých zemí v rámci Oficiální rozvojové pomoci (ODA), včetně závazku mnoha vyspělých zemích poskytnout 0,7 procenta ODA/HND rozvojovým zemím a 0,15 až 0,20 procenta ODA/HND nejméně rozvinutým zemím; poskytovatelé ODA by měli zvážit stanovení cíle poskytnout alespoň 0,20 procenta ODA/HND nejméně rozvinutým zemím

17.7 Podporovat rozvoj, transfer a rozšiřování technologií šetrných k životnímu prostředí do rozvojových zemí za výhodných podmínek, včetně koncesí a preferenčních podmínek na základě vzájemných dohod

17.9 Posílit mezinárodní podporu pro realizaci efektivního a cíle-ného budování kapacit v rozvojových zemích na podporu národních plánů naplňování všech cílů udržitelného rozvoje, a to i prostřednictvím spolupráce sever-jih, jih-jih a trojstranné spolupráce

Hlavními formami pomoci jsou mnohostranná (dlouhodobý poměr 70 %) a dvoustranná pomoc (30 %). Zatímco mnohostranná (multilaterální) pomoc má převážně mandatorní charakter (stát se k platbám zavázal v rámci svého členství v mezinárodních institucích a nelze je ad hoc rušit) a je spojena s rostoucím českým příspěvkem do rozpočtu Evropské unie (a tím i jeho části určené na rozvojové účely), tak dvojstranná (bilaterální) pomoc je určena na projekty, většinou realizované českými subjekty. Ty míří především do tzv. prioritních a specifických zemí dle nové koncepce české ODA, nejčastěji v oblasti sektorů životního prostředí, zemědělství, sociálního rozvoje (včetně vzdělávání, sociálních a zdravotnických služeb), ekonomického rozvoje (včetně energetiky) a podpory demokracie, lidských práv a společenské transformace.

Ministerstvo zahraničních věcí (MZV) vystupuje jako gestor poskytování české rozvojové pomoci a zajišťuje strategický a finanční rámec pro realizaci rozvojových, transformačních a humanitárních aktivit, včetně jejich kontroly a vyhodnocování. MZV je také zodpovědné za kontrolu souladu realizace české ODA s mezinárodními závazky i s celkovými prioritami působení České republiky v zahraničí. MZV řídí od roku 2008 Českou rozvojovou agenturu (ČRA) a zodpovídá za realizaci projektů české bilaterální ODA v prioritních rozvojových zemích a částečně také i na Ukrajině.⁴

Jako nový člen Evropské unie (EU) od roku 2004 měla ČR závazek navýšit svou oficiální

⁴ MZV (2018b): Oficiální rozvojová pomoc (ODA) České republiky za rok 2017. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Praha. Dostupné z https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/vyrocní_přehledy/oficialni_rozvojova_pomoc_oda_cr_za_rok_4.html

rozvojovou pomoc (ODA) na úroveň 0,17 procenta poměru ODA/HND⁵ v roce 2010 a na 0,33 procenta pro rok 2015.⁶ Tabulka Výše české ODA a poměru ODA/HND ukazuje, že tento finanční závazek se dosud nepodařilo naplnit.

Výše české ODA a poměru ODA/HND (1999-2018)

Rok	ODA (v milionech CZK)	ODA/HND (v procentech)
1999	516	0,027
2000	624	0,032
2001	1007	0,047
2002	1486	0,065
2003	2556	0,101
2004	2780	0,106
2005	3236	0,114
2006	3637	0,120
2007	3633	0,110
2008	4245	0,124
2009	4077	0,120
2010	4342	0,127
2011	4426	0,125
2012	4291	0,124
2013	4125	0,114
2014	4404	0,112
2015	4894	0,115
2016	6365	0,142
2017	6371	0,150
2018	6639	0,130

Zdroj: Stojanov (2006), MZV (2010a, 2012, 2013, 2016, 2017a, 2018a, 2018b, 2019)

Česká republika poskytla v roce 2018 rozvojovou pomoc v celkové výši 6,639 miliardy Kč s podílem ODA/HND na úrovni 0,13 procent. Tento pokles MZV zdůvodňuje růstem české ekonomiky.⁷

V roce 2017 země Balkánu a východní Evropy získaly 23 procent z rozpočtu české ODA určené na bilaterální pomoc, následovány Blízkým východem a severní Afrikou (16 procent), subsaharskou Afrikou (11 procent), jižní a střední Asií (10 procent), ostatnímu asijským státům a Tichomořím (4 procenta) a Latinskou Amerikou (1 procento). Nicméně

5 Hrubý národní důchod (HND) – Gross National Income (GNI).

6 MZV (2010): Česká republika pomáhá. Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky v roce 2009. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR. ISBN 978-80-86345-98-7

7 MZV (2019): Informace o realizaci zahraniční rozvojové spolupráce a humanitární pomoci České republiky v roce 2018. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Praha. Dostupné z https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publikace/vyrocní_prehledy/informace_o_realizaci_zahranicni_1.html (3.9.2019)

největší část tohoto rozpočtu byla věnována již od roku 2016 na výdaje pro uprchlíky v 1. roce jejich pobytu v ČR. Největší částku získalo Moldavsko (cca 111 mil. Kč), Jordánsko (101 mil.), Etiopie (89 mil.), Bosna a Hercegovina (82 mil.) a Gruzie (75 mil.).⁸

Dle sektorového zaměření se české bilaterální projekty realizované v rámci ODA v roce 2017 soustředily na témata zemědělství (90 mil. Kč), voda a sanitace (56 mil.), sociální infrastruktury (46 mil.), veřejnou správu a občanskou společnost (41 mil.), vzdělávání (29 mil.) a zdravotnictví (26 mil.).⁹

Podle indexu CDI¹⁰ byla Česká republika v roce 2017 na 19. místě v žebříčku poskytování pomoci rozvojovým zemím. Nejlepšího výsledku dosáhla v oblasti životního prostředí a to díky vysokým daním z benzínu a snižování emisí skleníkových plynů na jednotku HDP. ČR má také nadprůměrné výsledky v oblasti technologií a obchodu, kde jsou relativně nízké překážky dovozu z rozvojových zemí a významná podpora výzkumu a vývoje. Nicméně v oblasti poskytování rozvojové pomoci je Česká republika hodnocena velmi špatně, a to především z důvodu nízké finanční výkonnosti, která je na nejnižším místě mezi zeměmi CDI. Česká republika má také nízké hodnocení kvality poskytování ODA. V této souvislosti by se Česká republika měla zlepšit v oblasti, jakou poskytuje pomoc, především zvýšit její průhlednost a kvalitu výuky v cílových zemích. V oblasti migrace je Česká republika druhým nejhorším státem kvůli své přistěhovalecké politice a je opět kritizována za nízkou otevřenost přistěhovalcům, studentům a uprchlíkům z rozvojových zemí.¹¹

Česká republika je nicméně také opakovaně kritizována za svou fragmentaci, nízkou efektivitu poskytování zahraniční rozvojové pomoci a přílišné prosazování národních, respektive ekonomických zájmů českých firem. Další kritika směřuje na nízký finanční objem české ODA a její malou koherenci, respektive protikladnost vůči dalším politikám českých vlád, typu migrační politiky.

17.4 Pomoci rozvojovým zemím při dosahování dlouhodobé dluhové udržitelnosti prostřednictvím koordinovaných politik zaměřených na podporu financování dluhu, oddlužení a restrukturalizaci dluhu dle potřeby, a zabývat se vnějším zadlužením silně zadlužených chudých zemí, aby se snížila jejich míra zadluženosti

8 MZV (2018b): Oficiální rozvojová pomoc (ODA) České republiky za rok 2017. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Praha. Dostupné z https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publikace/vyrocní_prehledy/oficialni_rozvojova_pomoc_oda_cr_za_rok_4.html

9 MZV (2018a): Informace o realizaci zahraniční rozvojové spolupráce a humanitární pomoci České republiky v roce 2017. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha. Dostupné z https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publikace/vyrocní_prehledy/informace_o_realizaci_zahranicni.html

10 Index CDI (odhodláni k pomoci rozvojovým zemím) je každoročně (od roku 2003) sestavován organizací Center for Global Development (CGD). Jedná se o žebříček 27 nejbohatších zemí světa podle jejich politiky vůči zemím rozvojovým. Tento index jde nad rámec standardního porovnávání objemu zahraniční pomoci; hodnotí politiky rozvinutých států v sedmi oblastech, které jsou pro rozvojové země důležité: pomoc, obchod, investice, migrace, životní prostředí, bezpečnost a technologie (CGD 2013). Další informace najdete na adrese cgdev.org/cdi.

11 CGD (2018): Commitment to Development Index 2018. Czech Republic. Washington: Center for Global Development.

Vznik pohledávek České republiky u rozvojových zemí má svou historii v dobách bývalého socialistického Československa, které patřilo ke štědrým podporovatelům svých skutečných či potenciálních ideologických spojenců. V rámci budování celosvětového socialistického společenství Československo podporovalo různými způsoby většinu socialistických (komunistických) režimů na světě. Zatímco do 60. let minulého století byla pomoc těmto zemím spojena především s dary, tak po roce 1970 byla podpora „vývozu revoluce“ ze strany ČSSR doplněna o aspekt poskytování rozvojové (bratrské) pomoci a zároveň o podporu byznysu, který může přinést výhody československé ekonomice. Do ní lze zařadit výstavbu technologických celků, dodávky strojírenských výrobků a také významného množství zbraní.¹²

Jedním ze způsobů financování těchto dodávek bylo poskytování úvěrů na základě uzavřených mezivládních dohod nebo platebních dohod, v jejichž rámci byly v případě civilních úvěrů realizovány dodávky investičních celků a v případě speciálních vládních úvěrů dodávky tzv. speciální techniky.¹³ Výraz „speciální technika“ obsahuje především zbraně a další vojenské systémy, ale i nákladní automobily.

Konec studené války úplně změnil situaci také v poskytování dalších úvěrů, ale i v politických a ekonomických vztazích s mnohými rozvojovými zeměmi. Poskytování vládních úvěrů bylo zastaveno v roce 1991 vzhledem k narůstající výši nedobytných pohledávek s výjimkou dodávek na již dříve uzavřené kontrakty.¹⁴ Obecnou strategií české strany byla snaha uzavřít dohodu s partnerskou vládou o splácení těchto pohledávek, případně nalezení jiné alternativní formy řešení situace. Jestliže dlužník nesplácel své dluhy a odmítal jednat o jakémkoliv způsobu vypořádání svých finančních závazků na úrovni státních institucí, využívalo Ministerstvo financí ČR jakékoliv náhradní formy řešení zajišťující alespoň částečnou návratnost pohledávek, například i prostřednictvím komerčních subjektů.¹⁵ Tento postup je využíván i nadále.

Vývoj výše pohledávek u dlužnických zemí zaznamenal během prvních let 21. století významný pokles, ale je třeba zdůraznit, že se tak stalo jen díky významnému odpuštění dluhu ruské vlády. Na přelomu let 1999/2000 výše pohledávek činila přes 200 miliard Kč. K 31. prosinci 2004 Ministerstvo financí ČR evidovalo pohledávky vůči zahraničním dlužníkům ve výši 43,5 miliardy českých korun. Nejvyšší pohledávka se týkala dluhů Ruska ve výši 14,4 miliardy CZK (643,9 miliónu USD) a Kazachstánu v odhadované výši 7,3 až 8 miliard Kč. A podle údajů Ministerstva financí ČR drtivá většina dlužníků na začátku tohoto století své závazky neplnila.¹⁶ Tato neochota splácení pohledávek vedla k postupné privatizaci vymáhání pohledávek, tj. jejich odprodeje soukromým subjektům s nízkým výnosem.

Celkový trend zadlužení rozvojových zemí u ČR za poslední období rostl až do roku

12 Jelínek, P. (2002): Česká zahraniční rozvojová pomoc na počátku 21. století. *Mezinárodní otázky*, 11(3): 11-19.

13 MF (2005a): Výše zadlužení rozvojových zemí u České republiky a vývoj jeho splácení. [online]. Osobní email ze dne 25. 2. 2005 zaslaný Oddělením pro styk s veřejností MF ČR.

14 MF (2005a): Výše zadlužení rozvojových zemí u České republiky a vývoj jeho splácení. [online]. Osobní email ze dne 25. 2. 2005 zaslaný Oddělením pro styk s veřejností MF ČR.

15 MF (2005b): Zadlužení rozvojových zemí u České republiky. [online]. Osobní email datovaný 12. 4. 2005 zaslaný Oddělením pro styk s veřejností MF ČR.

16 MF (2005): Výše zadlužení rozvojových zemí u České republiky a vývoj jeho splácení. [online]. Osobní email ze dne 25. 2. 2005 zaslaný Oddělením pro styk s veřejností MF ČR.

2015 a mírně klesl v roce 2017. Jedním z důvodů je nedobytnost některých pohledávek a neochota partnerů z rozvojových zemí uznat tyto pohledávky a jednat o jejich řešení (např. Čína, Kuba), dalším důvodem je neochota ČR daný dluh odpustit.¹⁷ Mezi nejvíce zadlužené země u ČR patřily Kuba, Libye, Írán, Súdán a Irák (podrobnosti viz Tabulka 2).

Pohledávky České republiky u rozvojových zemí k datu 31. prosince 2017

Stát	Výše zadlužení (milióny, CZK)	Výše zadlužení (milióny, USD) *
Alžírsko ⁵⁾	556	25.7
Bělorusko	38	1.8
Čína ⁴⁾	279	12.9
Indie ⁵⁾	78	3.6
Indonésie	90	4.2
Irák	3.102	143.2
Írán	3,588	165.6
Kazachstán ³⁾	2.886	133.2
Kuba, Libye ¹⁾	7.152	331.1
Kuba ⁶⁾	7.072	326.4
Ostatní republiky bývalé Jugoslávie	2.641	121.9
Peru	29	1.3
Severní Korea	194	9.0
Srbsko	697	32.2
Súdán	2.912	134.4
Sýrie ^{1), 2)}	????	???
Tanzanie	28	1.3
Ukrajina ³⁾	1.680	77.5
CELKEM		1,525.3
Rusko ⁵⁾	1.032	47.6
Slovinsko ⁷⁾	5	0.2

Poznámky: * Měnový kurz USD~CZK - 1 : 21,668 (31. 12. 2017) 1) Utajené 2) Odhad 3) Pohledávka ČPP Transgas, s.p.
 4) Saldo, včetně úvěrů českých společností (44 mil. CZK) 5) Deblokátoři a ostatní subjekty 6) Bez speciálních úvěrů
 7) Slovinské podniky
 Zdroj: Ministerstvo financí ČR (2018)

Od roku 2014 Česká republika inkasovala pohledávky v celkové výši 848,7 milionů korun. Jen v roce 2017 se jednalo o částku 163,9 mil. Kč. A v roce 2018 to byla částka 144,6 milionů Kč, kdy největší část těchto příjmů tvořila splátka Iráku ve výši 142 milionů korun. Zbytek

17 MF (2018): Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2017. [online]. Publikováno 18. 4. 2018. Ministerstvo financí České republiky, Praha. Dostupné z <https://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/ochrana-financnich-zajmu/zahranicni-pohledavky> (3.9.2019)

představovala část splátky původně indického dluhu ve výši 2,6 milionu korun¹⁸.

Odpuštění dluhů ze strany České republiky

České vlády obecně od 90. let oficiálně zastávaly jednotný názor, že v zásadě nepromíjí své pohledávky v zahraničí. Avšak Ministerstvo financí ČR (MF) při svých jednáních s dlužnickými zeměmi o způsobu vyrovnání jejich dluhů často přihlíželo ke konkrétní ekonomické situaci dané země a respektovalo společná rozhodnutí Evropské unie o částečném odpuštění dluhů dané země či doporučení Světové banky (WB) a Mezinárodního měnového fondu (IMF) k procesu oddlužování jednotlivých zemí zařazených do programu oddlužení tzv. nejvíce zadlužených chudých zemí (Heavily Indebted Poor Countries Initiative - HIPC).¹⁹

Česká republika v roce 2000 vyřešila oficiální dluhy vůči některým nejméně rozvinutým zemím zařazeným mezi HIPC v celkové hodnotě 584 mil. Kč (15 mil. USD).²⁰ Z tabulky 3 je možné vyčíst, že během desetiletí 2000-2009 odпустиły české vlády částku téměř 2 mld. Kč (ekvivalent 75,1 mil. USD). Nicméně v letech 2010-2017 Česká republika neprovedla žádné oddlužení.²¹

Tabulka 3: Vývoj odpuštění dluhu rozvojovým zemím ze strany České republiky mezi lety 2000-2018

Rok / Období	Výše odpuštěných dluhů (v milionech CZK)	Výše odpuštěných dluhů (v milionech USD)
2000	584,1	15,0
2001-2002	0	0
2003	247,7	9,41
2004	275,8	10,73
2005	229,9	9,60
2006	333,0	14,73
2007	230,1	11,33
2008	20,4	1,20
2009	58,60	3,07
2010-2018	0	0

Zdroj: MZV (2002, 2010a, 2019), Rozvojové středisko (2004), vlastní výpočty

18 MF (2019): Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2018. [online]. Publikováno 17. 4. 2019. Ministerstvo financí České republiky, Praha. Dostupné z <https://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/ochrana-financnich-zajmu/zahranicni-pohledavky/2018/rocní-souhrnna-zprava-o-stavu-a-vyvoji-z-34997> (3.9.2019)

19 MF (2005b): Zadlužení rozvojových zemí u České republiky. [online]. Osobní email datovaný 12. 4. 2005 zaslaný Oddělením pro styk s veřejností MF ČR.

20 MZV (2002): Zpráva o zahraniční rozvojové spolupráci České republiky. CzechAid. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Praha.

21 MZV (2017a): Oficiální rozvojová pomoc (ODA) České republiky. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR. MZV (2018b): Oficiální rozvojová pomoc (ODA) České republiky za rok 2017. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Praha. Dostupné z https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepcie_publikace/vyrocní_prehledy/oficialni_rozvojova_pomoc_oda_cr_za_rok_4.html

V tomto směru je zářející obrovská velkorysost českých vlád vůči soukromému sektoru, kterému byly finanční pohledávky za rozvojovými zeměmi prodávány s obrovskou slevou, a „lakomost“ či neochota, s jakou české vlády odpouštějí dluhy nejchudším zemím, které nepřinesly rozvoj.

Závěrečné poznámky a doporučení

Evropské neziskové organizace²² i někteří akademici²³ poukazují na fakt, že vlády do statistik poskytovaných rozvojové pomoci započítávají položky jako odpouštění dluhů, výdaje na péči o uprchlíky v donorských zemích, stipendia zahraničních studentů z rozvojových zemí či náklady na své experty a globální vzdělávání. Nejde o zpochybnění důležitosti těchto výdajů, ale problémem je jejich započítávání do celkové rozvojové pomoci, přestože nemají přímý či vůbec žádný dopad na snižování chudoby obyvatel rozvojových zemí. Pouze tak substituují navyšování výdajů na ODA. V případě oddlužení je navíc problematický důvod vzniku dluhu, řada z nich pochází z dob socialistického Československa a nesloužila ke snižování chudoby, ale podpoře místních autoritativních režimů. U stipendií je zase důležité se zamyslet, jaká je návratnost studentů do jejich rodných zemí a jejich podíl na řešení rozvojových problémů. Proto takto zkreslené statistiky jsou nazývány jako tzv. inflated aid.²⁴

Významným problémem zůstává, jak se postavit k pohledávkám u zemí, v nichž stále ještě vládou diktátorské, vojenské či autoritativní režimy (Kuba, Írán, Myanmar, Čína, Kazachstán). Je morální či správné odpustit těmto režimům dluhy, nebo je vyžadovat? Případně, je efektivnější počkat s odpuštěním na dobu změny systému, který bude směřovat k demokratickým, liberálním či jinak nazývaným hodnotám vyjadřujícím rovnost šancí a možností pro všechny?

Dalším problémem zůstává neochota českých vlád odpustit pohledávky rozvojovým zemím. Namísto jejich odpuštění české vlády preferovaly prodej úvěrů soukromým českým i zahraničním společnostem s velmi nízkou výtěžností. Podobná výtěžnost se objevuje i u odpuštěných pohledávek a odpuštěnou část lze ještě započítat do ODA. O důvodech těchto postupů se můžeme jen domnívat, čeští novináři spekulují o napojení těchto firem na politické strany, které o prodejích rozhodovaly. V problematice zadlužení rozvojových zemí u České republiky tak stále zůstává mnohem více otázek než jasných a systematických odpovědí.

22 FORS (2019): Finanční prostředky ZRS ČR. [online]. České fórum pro rozvojovou spolupráci, Praha. Dostupné na <http://www.fors.cz/rozvojova-spoluprace/ceska-politika/kolik-prostredku-cr-poskytuje-na-zrs/> (3.9.2019)

23 Stojanov, R.; Novosák, J. (2008): Migrace místo pomoci? Remitence a cirkulace mozků jako nástroje rozvoje. Mezinárodní vztahy, 43 (1): 38-77.

24 FORS (2019): Finanční prostředky ZRS ČR. [online]. České fórum pro rozvojovou spolupráci, Praha. Dostupné na <http://www.fors.cz/rozvojova-spoluprace/ceska-politika/kolik-prostredku-cr-poskytuje-na-zrs/> (3.9.2019)

Doporučení

- Navyšovat českou ODA na úroveň svých závazků v rámci svého členství v EU a OSN.
- Snažit se o zvýšení efektivnosti jednotlivých programů a projektů realizovaných v rámci české ODA a například zabránit nekonečnému řetězení bilaterálních projektů, kdy udržitelnost jednoho je nahrazena jiným projektem.
- Neodpouštět dluhy zemím s diktátorskými režimy typu Severní Korea a naopak podpořit nové demokratické režimy vhodným přístupem k oddlužení.
- Neprodávat pohledávky rozvojových zemí privátním subjektům.
- Odpustit 90-95 % závazků těm zemím, které směřují k demokratickým režimům a dlužnou částku odpovídající přibližně 5-10% z původní pohledávky věnovat na rozvoj bilaterálních vztahů, například formou budování kvalitního školství, výzkumných kapacit, apod. Podobný přístup Česká republika již uplatnila v případě Nikaragui a Kambodže.

CO JE SOCIAL WATCH?

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací usilujících o vymýcení chudoby a jejích příčin, o ukončení všech forem diskriminace a rasismu, o zajištění spravedlivé distribuce bohatství a naplňování lidských práv. Social Watch prosazuje mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a zdůrazňuje právo každého člověka nežít v chudobě.

Mezinárodní síť Social Watch dnes tvoří 96 národních platform v nichž je sdruženo několik set organizací. Platforma vznikla v roce 1995 s cílem nezávisle sledovat dodržování závazků, přijatých na konferenci Organizace spojených národů o sociálním rozvoji v Kodani v roce 1995 a na Konferenci o ženách v Pekingu v témže roce. Na těchto konferencích bylo poprvé definováno odstranění chudoby a rovnost pohlaví jako společný celosvětový cíl – jeden z hlavních vedle míru a lidských práv.

Po přijetí Cílů udržitelného rozvoje na summitu OSN v roce 2015 se Social Watch zaměřuje také na monitoring implementace těchto mezinárodních závazků a to jak na národních úrovních, tak i globálně.

Social Watch vydává každoroční zprávy o pokroku a nedostatcích v boji proti chudobě a za rovnost mužů a žen (většina lidí žijících v chudobě jsou ženy). Výroční zprávy se staly první stálou monitorovací iniciativou v oblasti sociálního rozvoje a rovnosti pohlaví na národní úrovni a poprvé spojily tato dvě témata v nadnárodním měřítku.

Social Watch vyzývá vlády, OSN a mezinárodní organizace k odpovědnosti za naplnění národních, regionálních a mezinárodních závazků k vymýcení chudoby.

ČESKÁ KOALICE SOCIAL WATCH

Česká koalice Social Watch vznikla v roce 2008 jako neformální síť organizací a expertek a expertů z různých oblastí.

V roce 2015 došlo k formálnímu založení organizace Social Watch Česká republika a v současnosti jsou členy:

- ADEPTTs
- Alternativa Zdola
- EDUCON
- Ekumenická akademie
- EUROSOLAR
- Fórum 50 %
- NESEHNUTÍ
- Svět bez válek a násilí
- Trast pro ekonomiku a společnost.

Česká koalice Social Watch je podporována jejími jednotlivými členskými organizacemi, některé aktivity jsou hrazeny z příspěvků jednotlivců, organizací či z projektů.

Kontakt: předseda Social Watch ČR, tomas.tozicka@educon.cz

Další informace a publikace ke stažení naleznete na www.socialwatch.cz a www.socialwatch.org

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací usilujících o vymýcení chudoby a jejích příčin, o ukončení všech forem diskriminace a rasismu, o zajištění spravedlivé distribuce bohatství a naplňování lidských práv. Social Watch prosazuje mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a zdůrazňuje právo každého člověka na důstojný život. Další informace a publikace ke stažení naleznete na www.socialwatch.cz a www.socialwatch.org.

ISBN: 978-80-270-6945-3

9 788027 069453